tijdschrift voor informatieprofessionals

vakblad voor informatieprofessionals

ONLINE ACTIVISME

DE IMPACT VAN DIGITALE WERELD-VERBETERAARS

+

Geen angst voor AI
Erfgoedsector moet juist experimenteren

PubMed vernieuwd
Hoe bevalt het de medisch informatiespecialisten?

Mensen met een beperking digitaal in de kou
Maak je website beter toegankelijk

75 jaar NIOD
Van documentatie naar data

2020 | 03

COLOFON

IP is samen met Informatie-Professional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328
IP is een uitgave (24ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-44 09 19 85
www.informatieprofessional.nl

redactieadres
IP, Charlotte van Pallandtlaan 18, 2772 TR Voorburg, tel. 06-44 09 19 85, e-mail redactie@informatie-professional.nl.

redactie
Maarten Brinkerink, Wilbert Helmus, Dafne Jansen, Vincent M.A. Janssen, Evelien de Jonge, Stefan Jongen, Leen Liefsoens, Ronald de Nijs (eindredacteur), Matthijs van Otegem, Mirjam Raaphorst, Vincent Robijn, Eric Sieverts, Sjors de Valk en Daniël de Vette.

vormgeving
Eric van den Berg, egfvdberg@upcmail.nl, Tom van Staveren, graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer
Marjo Bakker, Wichor Bramer, Sarah Coombs, Rob Feenstra, Irma van Houts, Frank Huysmans, Martijn Kleppe, Ruben Koman, Jacco van Ossenbruggen en René Pijpers.

abonnementen
Voor abonnementsprijzen en andere informatie zie InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop
Voor informatie over adverteren in blad of op de site: Rajin Roopram, e-mail rajin.roopram@kbenp.nl, tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming tot publicatie in dit tijdschrift strekt zich tevens uit tot het in enigerlei vorm elektronisch beschikbaar stellen.

INHOUD

06
Impuls voor Surinaams informatieonderwijs

Dankzij de komst van de Bibliotheekschool en de opleiding DIV-2 kunnen Surinaamse professionals in bibliotheken en archieven zich bijscholen.

10
Coronavirus raakt IP-sector

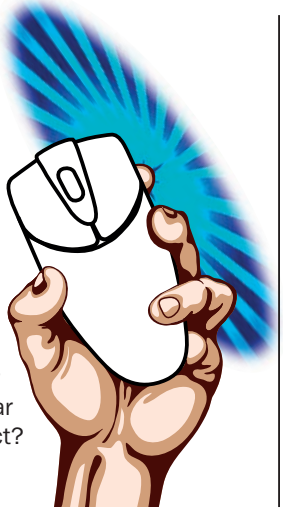
Bibliotheken en archiefinstellingen hebben voorlopig hun deuren voor het publiek gesloten. Een rondgang leert dat er ook kansen liggen.

14
Online activisme

Zo'n vijf jaar geleden beleefde Anonymous, het 'eerste leger van het internet', zijn hoogtijdagen. Sindsdien is online activisme niet meer weg te denken. Maar heeft het ook impact?

Vincent M.A. Janssen en René Pijpers

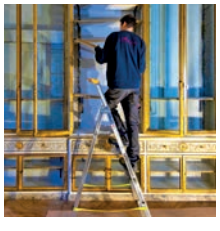
17
PubMed vernieuwd

Na ruim twintig jaar was de gratis medische database PubMed toe aan een update. Wat zijn de eerste ervaringen van informatie-specialisten?

Irma van Houts

RUBRIEKEN

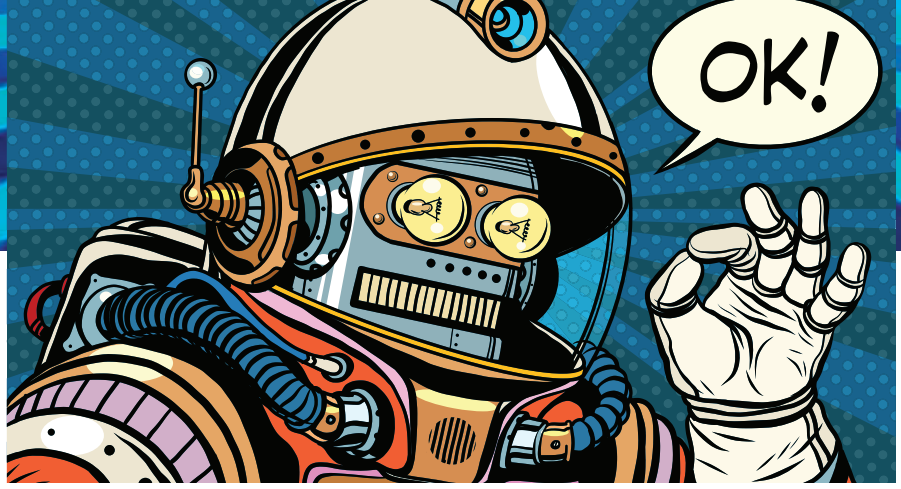

04
Foto van de maand
Gehuld in goud

09
IP Lingo
Infodemie

13
Column
Viraal gaan

34
KB Onderzoekskroniek
Trends voor openbare bibliotheken

20

Geen angst voor AI

Experimenteer als erfgoedsector juist met AI! En onderschat vooral niet de rol die informatieprofessionals spelen in het steeds groter wordende AI-veld.

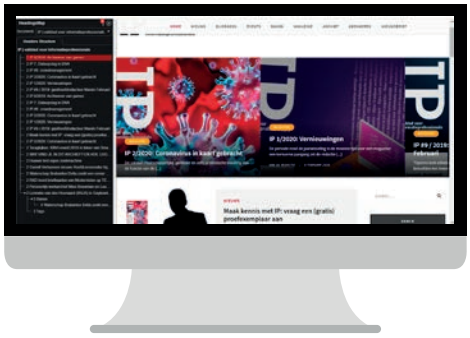
Martijn Kleppe en Jacco van Ossenbruggen

22

Digitale toegankelijkheid

Digitale toegankelijkheid is belangrijk voor een inclusieve samenleving. Wat kan je als instelling doen om je website geschikt te maken voor mensen met een beperking?

Mirjam Raaphorst

26

Creëer een community

Peter Staal en Kirsten Wagenaar schreven het boek *Organiseren van communities*. In zo'n groep mensen met gemeenschappelijke eigenschappen is ook een rol weggelegd voor de informatiespecialist.

Ruben Koman

28

75 jaar NIOD

Op 8 mei bestaat het NIOD 75 jaar. De hoofdtaak van de afdeling Collecties & Diensten is in al die tijd niet veel veranderd, de vorm waarin wel.

Marjo Bakker

35

Juridische kwesties
EU-hof over ebooks

36

Buitenland
'ICT-kennis blijft belangrijk'

38

Lifehacking
Ondersteuning op afstand

39

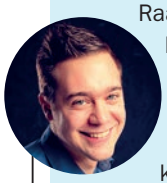
Favorieten
Sarah Coombs

TOEKOMST

In de vorige editie van IP plaatste de redactie drie verhalen over hoe een informatieprofessional, een wetenschapper en een factchecker helpen in de strijd tegen het coronavirus. Maar de kleur van het omslag – rood – bleek een voorbode van wat komen zou. Inmiddels leven we in een nieuwe realiteit, waarin bibliotheken en archiefinstellingen voorlopig hun deuren hebben gesloten voor het publiek. Ondertussen proberen deze organisaties hun online dienstverlening in een hogere versnelling te zetten.

En dat brengt uitdagingen met zich mee. Niet alleen het verleggen van de focus naar een online omgeving, maar ook de digitale toegankelijkheid voor mensen met een functiebeperking is van belang. Redacteur Mirjam Raaphorst legt uit wat dat laatste inhoudt en geeft praktische tips.

De gevolgen van het coronavirus zorgen er ook voor dat we nog meer op internet te vinden zijn. Grote kans dat het online activisme toeneemt. Redacteur Vincent Janssen en historicus René Pijpers duiken in deze wereld en vragen zich af wat de impact ervan is. Van het Greta-effect naar #jesuisparis tot The_Fappening, geen facet van het activistische internet blijft onderbelicht.

Minder disruptief, maar niet onbelangrijk voor ons werkveld zijn de recente aanpassingen van de database PubMed. Een aantal medische informatiespecialisten deelt hun eerste ervaringen. En tot slot belicht Marjo Bakker het 75-jarige bestaan van het NIOD. Uit haar terug- en vooruitblik op de afdeling Collecties & Diensten blijkt dat de toekomst nooit stilstaat. <

REDACTIONEEL | Stefan Jongen

Asselin

GEHULD IN GOUD

De *Bibliothèque de la Reine* (bibliotheek van de koningin) in het kasteel van Versailles had in 2018 – na een verbouwing van een jaar – klaar moeten zijn. Maar de restauratie van de boekenkasten, het houtwerk en de vitrines bleek een zwaardere klus te zijn dan verwacht. Er wordt nu nog hard gewerkt om de prachtige details van het meubilair hun glans terug te geven. De bibliotheek, die in 1781 voor Marie Antoinette ontworpen is door architect Richard Mique, is sinds de negentiende eeuw niet meer gerenoveerd. Met alle gevolgen van dien. De verf bladderde af en in het plafond zaten scheuren. De restaurateurs willen niet moderniseren; het gaat hun erom de bibliotheek van de echtgenote van koning Lodewijk XVI te herstellen in haar oude glorie, ten tijde van het *Ancien Régime*. Dat betekent dus veel bladgoud. De heropening zal – naar verwachting – deze zomer plaatsvinden. <

Foto: Château de Versailles / Thomas Garnier

IMPULS VOOR SURINAAMS INFORMATIEONDERWIJS

Dankzij de komst van de Bibliotheekschool en de opleiding DIV-2 kunnen professionals in bibliotheken en archieven in Suriname zich bijscholen.

'De continuïteit van het bibliotheekmanagement in Suriname is in gevaar,' zegt Jane Smith, directeur van de Universiteitsbibliotheek van de Anton de Kom Universiteit van Suriname. 'De bibliotheekwereld vergrijst; er zijn nog slechts twee opgeleide bibliothecarissen, en die gaan over twee jaar met pensioen. Verder vind je in het bibliotheekmanagement alleen gekwalificeerde bibliotheekassistenten. Ze beschikken over jarenlange werkervaring, maar hebben bijvoorbeeld geen leidinggevende vaardigheden. Het gevolg: een echte visie op het bibliotheekwerk ontbreekt.'

Kortom, de seinen staan op rood. Met de start van de Bibliotheekschool in Suriname, afgelopen februari, wordt het tij gekeerd. 'Er komt zowel een hbo- als een mbo-opleiding voor deskundigen die werken bij de informatie-instellingen in ons land,' zegt Smith. 'Het is een initiatief van de Stichting Nationale Database Suriname.'

Opleiding DIV-2

Ook Surinaamse collega's in de documentaire informatievoorziening kunnen een impuls gebruiken. 'Het Nationaal Archief is in 2008 een samenwerking aangegaan met de Stichting Opleidingen en Examens voor Documentaire informatievoorziening en Administratieve Organisatie Nederland (voorheen SOD-Opleidingen). Het doel: de documentaire informatiehuishouding binnen de overheid ontwikkelen en verbeteren,' vertelt nationale archivaris Rita Tjien Fooh. 'In 2011 is een eerste cohort DIV-1-opleiding gestart en sindsdien zijn er vier cohorten DIV-kader afgeleverd ten behoeve van de overheidsorganen.'

'Anno 2020 beschikken de DIV-hoofden niet langer over de vereiste kwalificaties om het informatiebeheer van de overheidsorganen te overzien en te beheren,' constateert Tjien Fooh. 'DIV-1 is een prima basisopleiding in het vakgebied van de informatievoorziening, maar het is nu tijd om de vervolgopleiding DIV-2 in Suriname uit te rollen.'

Het eerste traject wordt een gecombineerde train-de-trainer en reguliere opleiding. Tjien Fooh: 'Dat wil zeggen dat naast de toekomstige docenten de klas aangevuld wordt met een selectie van hoofden DIV. Op deze manier is het mogelijk om tijdwinst te boeken omdat zowel de trainers als de eerste groep hoofden DIV aan het eind van het traject zijn opgeleid.'

Hulp van buitenaf

'De invulling voor het mbo-bibliotheekonderwijs nemen we voor eigen rekening,' zegt Jane Smith. 'Het docentencorps bestaat uit Surinaamse docenten met onderwijservaring en uit ervaringsdeskundigen.' Voor de invulling van de hbo-opleiding krijgt de Bibliotheekschool ondersteuning vanuit GO opleidingen: vier van de acht modules worden door GO-docenten ingevuld, de rest door lokale docenten en bibliotheekexperts uit het Caribisch gebied.

DIV-2 wordt georganiseerd door GO opleidingen. 'Al zullen tevens lokale docenten in het train-de-trainertraject modules verzorgen,' zegt Tjien Fooh. 'Daar waar de expertise niet in voldoende mate aanwezig is, zorgt GO opleidingen voor de invulling. En net zoals in het eerdere DIV-1-traject zal dit Nederlandse opleidingsinstituut het Nationaal Archief Suriname begeleiden in de uitvoering en het opstellen van examens.'

Surinamisering

In het lesmateriaal van DIV-2 bevinden zich voorbeelden van Nederlandse praktijksituaties die niet altijd van toepassing zijn op de Surinaamse situatie. Dat geldt ook voor de Nederlandse wetgeving. 'Dat is voor ons reden om het lesmateriaal zoveel mogelijk te "versurinamiseren",' aldus Tjien Fooh. 'Hierbij zullen we vooral kijken naar de Surinaamse wetgeving en de Surinaamse praktijksituatie op de ministeries.' Ook het curriculum van de hbo-opleiding van de Bibliotheekschool wordt zoveel mogelijk afgestemd op de situatie in Suriname, zegt Smith. 'Tevens worden de bibliotheekontwikkelingen wereldwijd in de lessen meegenomen.'

Financiering

Het GO Fonds ondersteunt de onderwijsprojecten van Stichting Nationale Database Suriname en van het Nationaal Archief Suriname met een 'aanzienlijke bijdrage', vertelt Rob Klaverstijn, secretaris van het Fonds. De gekozen opzet – inclusief een train-de-trainertraject – zorgt er volgens hem voor dat toekomstige opleidingstrajecten op eigen kracht kunnen worden verzorgd.

'Ook is in de beslissing meegenomen dat bibliotheken en archieven, ondanks talloze andere manieren om informatie te zoeken en te vinden, nog steeds een belangrijke rol spelen bij de toegang tot informatie, een basisbehoefte,' aldus Klaverstijn. 'Goed opgeleide medewerkers zijn daarbij onmisbaar.' <

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2020

APRIL - MEI

08/04	DESIGN THINKING *NIEUW*
10/04	NEW TECHNIQUES AND TOOLS IN THE LIBRARY (ONLINE, ENGELSTALIG)
17/04	INFOGRAPHICS MAKEN
20/04	MARKETING VAN INFORMATIEDIENSTEN IN EEN DAG! (OOK ONLINE TE VOLGEN)
20/04	LINKED OPEN DATA *NIEUW*
24/05	INTRODUCTIE KNOWLEDGE GRAPHS
06/05	CONTENT CURATION
08/05	COMPETENTIEONTWIKKELING VOOR DE PROFESSIONELE INFORMATIESPECIALIST
08/05	STORYTELLING
13/05	DE PERFECTE PITCH
14/05	KWALITEITSZORG
14/05	INFORMATIEBELEID IN DE PRAKTIJK GAAT ZEKER DOOR
20/05	KLANTGERICHTE E-MAILS SCHRIJVEN
20/05	INTERNET ZOEKTECHNIEKEN (BASIS)
27/05	INTERNET ZOEKTECHNIEKEN (ADVANCED)
27/05	DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN
27/05	INTRODUCTIE RDA / LRM

GO opleidingen
school voor informatie

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
of 070-3512380

Erfgoed - advies,
detachering & projecten

Reekx

Cultureel Erfgoed

Cultureel Erfgoed is van iedereen en moet voor iedereen bereikbaar zijn. Reekx registreert, ontsluit en digitaliseert uiteenlopende collecties.

Meer weten?

070 - 300 06 84 info@reekx.nl www.reekx.nl

WISSELINGEN IN DE REDACTIE

Ronald de Nijs heeft per 1 april afscheid genomen van IP. Hij vervulde hier ruim 23 jaar de functie van eindredacteur en later ook die van hoofd- en nieuwsredacteur. ‘Met veel plezier maar ook met trots kijk ik terug op wat we met de redactie in die periode bereikt hebben,’ aldus Ronald. ‘Het vakblad heeft zijn positie als relevante informatiebron voor het brede vakgebied weten te consolideren. IP slaagt erin steeds weer nieuwe doelgroepen aan zich te binden, zoals bijvoorbeeld professionals die zich met erfgoed en archieven bezighouden. En het heeft zich tot op de dag van vandaag vernieuwd door bijvoorbeeld in te zetten op maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de bestrijding van nepnieuws maar ook de rol van informatietechnologie in het politieke speelveld.’

Ronald stapt over naar het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE), waar hij als netwerkredacteur aan de slag gaat. In die functie zal hij verhalen binnenhalen over de producten die het NDE inmiddels heeft opgeleverd, en deze delen met het erfgoedveld. Ook zal hij door middel van interviews het netwerk een gezicht geven.

Ronald wordt per 1 april opgevolgd door **Cindy Lammers**, ruim twintig jaar werkzaam als journalist en tekstschrijver waarvan dertien jaar als freelancer. Ze heeft voor uiteenlopende tijdschriften gewerkt, als schrijver van artikelen maar ook als coördinator, eindredacteur en hoofdredacteur (als ‘vaste’ zzp’er maar ook ad interim). Waaronder bladen als *Adformatie*, *Communicatie* en *Interne Communicatie*. Verder was ze eindredacteur van vele boeken van Betteke van Ruler, emeritis hoogleraar communicatiewetenschap, en coördinator/eindredacteur van haar twee glossy’s *CommunicatieNU* #1 en #2, over de toekomst van communicatie, informatie en het communicatievak. ‘IP is een aantrekkelijk en informatief blad. Tijdens het bladeren door de jaargangen ontdekte ik tot mijn plezier raakvlakken met mijn eerdere werk. Informatie en communicatie… twee begrippen die je mijns inziens niet los van elkaar kunt zien. Ik kijk ernaar uit om samen met de redactie en het vak zelf te werken aan de verdere ontwikkeling van het blad.’

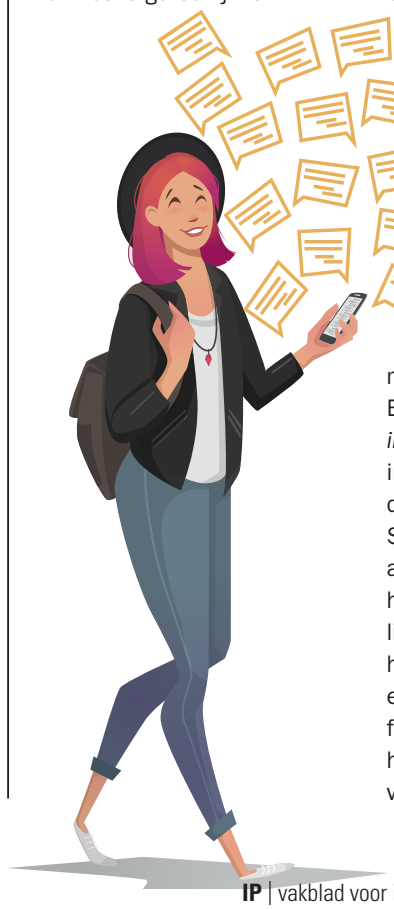
Cindy (49) werkt vanuit haar eigen huis in het centrum van Haarlem, waar ze tevens een praktijk heeft als acupuncturist en massagetherapeut. <

Rob Feenstra
Projectleider/consultant bij de Universitaire Bibliotheken Leiden; heeft als aandachtsgebieden bibliotheeksystemen en de digitale bibliotheek

Infodemie

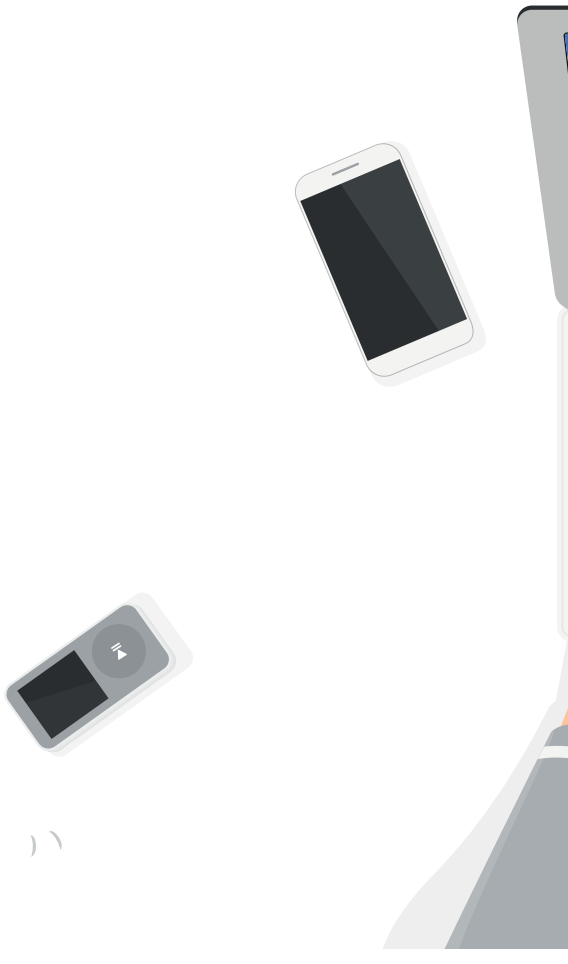
Het coronavirus zorgde naast een hoop ellende ook voor een nieuw woord in de Nederlandse taal: infodemie. Het is een mixwoord van informatie en epidemie. De eerste vermelding die ik vond, staat op de website van de Vereniging België China en dateert van 3 februari. De site gebruikt infodemie als vertaling van het Engelse *infodemic,* in een verwijzing naar een uitspraak van directeur-generaal Tedros Adhanom Ghebreyesus van de World Health Organization (WHO). Ghebreyesus zegt dat er niet alleen gevochten wordt tegen een *epidemic*, maar ook tegen een *infodemic*, die zich sneller verspreidt dan het coronavirus en net zo gevaarlijk is.

Een *infodemic*, en dus ook een infodemie, is een overvloed aan informatie, waardoor het lastig is om betrouwbare berichten te vinden. Het gaat dan niet alleen om de stroom aan geruchten, complottheorieën en (ander) fake news, maar bijvoorbeeld ook om experts die tegenstrijdige dingen zeggen over het gebruik van mondkapjes en andere voorzorgsmaatregelen. Net als bij een epidemie is het zaak om de infodemie in de kiem te smoren, aldus Ghebreyesus. De WHO werkt samen met Facebook, Pinterest, Tencent, Twitter, TikTok, YouTube en andere sociale media om de geruchten en desinformatie de kop in te drukken. In samenwerking met Google wordt berichtgeving van de WHO bovenaan de zoekresultaten gezet. Het gekke is dat de oorsprong van het woord *infodemic* in Nederland ligt. Al in 1999 werd het IT-bedrijf Infodemic bv ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. In het Engelse taalgebied komen we *infodemic* voor het eerst tegen in 2003. Toen ging het over de stroom aan berichten over SARS. Omdat die epidemie aan ons land voorbij ging, is het toen nooit tot een vertaling gekomen. Overigens ging het Nederlandse Infodemic bv een paar jaar na de oprichting failliet. Laten we hopen dat het de huidige infodemie niet veel beter vergaat. <

CORONAVIRUS RAAKT DE IP-SECTOR

Evenementen in de IP-sector zijn door de gevolgen van het coronavirus stopgezet. Verder hebben openbare, wetenschappelijke en hogeschool-bibliotheken, maar ook archieven hun deuren tijdelijk voor het publiek gesloten. Een rondgang leert dat er ook (digitale) kansen liggen.

Geen VOGIN-IP-lezing

'Drie buitenlandse sprekers van de VOGIN-IP-lezing 2020 moesten afzeggen van hun werkgevers; ze mogen geen buitenlandse reizen meer maken,' vertelt Eric Sieverts, een van de organisatoren. Last minute vond hij twee nieuwe sprekers en een van de buitenlanders was bereid zijn lezing online via Zoom te verzorgen. Maar tevergeefs, want op 12 maart kondigden de minister-president en het RIVM nieuwe maatregelen aan tegen verspreiding van het coronavirus. Alle bijeenkomsten met meer dan honderd personen worden in heel Nederland tot en met 31 maart afgelast. Bovendien sluiten publieke instellingen op last van de overheid hun deuren. Eric: 'We konden sowieso niet meer terecht in de Openbare Bibliotheek Amsterdam. Dus hebben we tot onze grote spijt – en met volle overtuiging – de uitverkochte VOGIN-IP-lezing moeten afgelasten.'

'Een vervelend gevolg is er ook nog voor de vierde uit het buitenland afkomstige spreker,' aldus Eric. 'Keynote spreker Christiaan Triebert was al enige dagen in Nederland. Maar door de inreisbeperkingen die Trump voor de VS heeft ingesteld, is het nog maar de vraag wanneer hij weer terug mag naar zijn werkplek bij de *New York Times*.'

En is er al zicht op een nieuwe editie van de VOGIN-IP-lezing? 'Onduidelijk is nog of er later dit jaar een herkansing georganiseerd kan worden, of dat we tot volgend jaar moeten wachten.'

Studiereis O&O afgelast

Ook de studiereis naar Londen, georganiseerd door de interessegroep O&O van de KNVI, is afgeblazen. 'Daar spelen de maatregelen die door de regering/RIVM zijn afgekondigd, een rol bij,' zegt Marjo Bakker van de O&O-reiscommissie. 'Maar ook raden veel van de instellingen waar we werken buitenlandse dienstreizen ten sterkste af, of verbieden die zelfs. Bovendien heeft een aantal van de te bezoeken instellingen in Londen ons gemeld dat ze sluiten of geen bezoek ontvangen vanwege de coronacrisis. We zijn van plan om de reis te verplaatsen naar het voorjaar van 2021.'

KB gesloten, online diensten wel beschikbaar

'De leeszalen van de Koninklijke Bibliotheek zijn dicht tot 31 maart,' aldus Lode Kulik, senior communicatieadviseur. 'Dit betekent dat fysiek collectiemateriaal tijdens deze periode niet beschikbaar is. Wel blijven onze online diensten, zoals Delpher, DBNL en de online Bibliotheek beschikbaar. Ook hebben we alle publieksgerelateerde activiteiten tot 31 maart opgeschort. Medewerkers die voor hun werk niet in het gebouw hoeven te zijn zullen tot die datum vanuit huis werken. Voor sommige noodzakelijke werkzaamheden moeten medewerkers fysiek in het gebouw aanwezig zijn, maar dit wordt tot een minimum beperkt.'

Bibliotheek Haagse Hogeschool maakt meters

'De bibliotheek van de Haagse Hogeschool is voorlopig dicht,' vertelt Unitmanager Bibliotheek Tecla ten Berge. 'Voor de gebruikers zijn we digitaal bereikbaar en de digitale

collectie is 24/7 beschikbaar. Verder is de inleverdatum van boeken verlengd. Het interbibliothecair leenverkeer is grotendeels stil komen te liggen door de onderlinge (personele) afhankelijkheid van bibliotheken.'

'De bibliotheekcollega's zijn nagenoeg allemaal thuis aan het werk. En dat geeft een andere dimensie. Deze situatie biedt bij uitstek de gelegenheid om docenten te ondersteunen met informatie over de databanken en de mogelijkheden hoe deze zijn in te zetten bij online learning. Het digitale onderwijs krijgt een enorme boost en daar kunnen wij als bibliotheek van profiteren door onze bronnen met dit perspectief onder de aandacht te brengen.'

'Onze leerlijn informatievaardigheden bestaat deels uit digitale trainingen, inclusief toetsen, en dat sluit goed aan bij de noodzaak om nu online onderwijs te verzorgen. Voor onderzoekers hebben we tools als Refworks en ATLAS.ti, en onlangs hebben we een uitgebreide digitale training open access-publiceren afgerond. Dat kwam mooi uit.'

'Ik zie het ook als kans dat we andere zaken kunnen oppakken nu er geen trainingen op locatie gegeven worden, geen baliediensten zijn en overleggen een stuk minder tijd in beslag nemen. Dus nu tijd om meters te maken met de zaken, zoals attenderingen inrichten, kritisch onze linkresolver beoordelen, jaarplannen van faculteiten en lectoraten op raakvlakken bestuderen, enzovoort, enzovoort.'

'Onlangs is er door de leden van het Samenwerkingsverband Hogeschoolbibliotheken (SHB) per mail uitgewisseld wat ieder zoal aan maatregelen heeft getroffen en dan blijkt dat we nagenoeg allemaal de locaties gesloten hebben en ons richten op digitale ondersteuning. De bibliotheken blijken goed terug te kunnen vallen op digitale collecties en het per mail beantwoorden van vragen. Het is nog wel even zoeken naar thuiswerkzaamheden voor ondersteunende medewerkers die doorgaans veel werkplek gebonden werkzaamheden verrichten en in de publieksdienst actief zijn. Maar ook daarin wisselen we tips uit; we gaan de SHB-site inzetten voor meer uitwisseling van ideeën.'

Historisch Centrum Overijssel: digital first

'Vanaf het moment dat corona in Nederland geconstateerd werd, hebben we bij Historisch Centrum Overijssel (HCO) de situatie dagelijks gevolgd,' vertelt directeur Vincent Robijn. 'We hebben meteen een taskforce ingericht en met het managementteam scenario's ontwikkeld. Op zondag 15 maart hebben we tijdens een MT-vergadering via FaceTime (een unicum voor ons) besloten de studiezalen in Deventer en Zwolle te sluiten voor publiek. De gezondheid van onze bezoekers, vrijwilligers en collega's staat voorop en het is ook in het maatschappelijk belang dat we nu "sociaal verkeer" zoveel mogelijk beperken. We zijn overgaan op digitale dienstverlening, waarbij we bij spoedaanvragen van documenten en dossiers zo snel als mogelijk scans leveren. Met uitzondering van een paar collega's die de scans maken en dus bij de fysieke stukken moeten, werkt iedereen thuis. We vergaderen digitaal en via appgroepen gingen de eerste dagen veel foto's van thuiswerkplekken rond. Ik verwacht dat na deze crisis het digitaal werken in de archiefsector een behoorlijke stimulans gekregen heeft. Ook zie je al dat via het Netwerk Digitaal Erfgoed de eerste plannen ontstaan voor het "archiveren" van de coronacrisis. Bij HCO zetten we in ieder geval vol in op ons principe van digital first.'

GO opleidingen slaat nieuwe weg in

'De meeste cursisten van GO opleidingen willen graag hun cursus/opleiding afmaken, mede omdat ze nu bezig zijn met het onderwerp van de gekozen opleidingsactiviteit. Dus toen we hoorden van de aangescherpte aanbevelingen in verband met het coronavirus, hebben we besloten om online lessen te gaan verzorgen,' vertelt marketingmanager Eric Kokke. 'We waren hier al enige tijd mee bezig, dus de technische infrastructuur stond min of meer klaar. Het was nu voornamelijk zaak om docenten en cursisten te laten wennen aan het idee van online lesgeven en de docenten te trainen in de applicatie Zoom. Dat is inmiddels gebeurd, dus starten we nu snel met het hervatten van zoveel mogelijk lessen.'

'We kiezen voor Zoom omdat je hiermee de voordelen van traditioneel klassikaal lesgeven behoudt. Alleen zitten docenten en cursisten allemaal op een zelfgekozen externe plek. Met alle features die in Zoom beschikbaar zijn, kun je prima lesgeven, discussies voeren, groepsopdrachten laten maken en ervaringen uitwisselen. Wij denken dan ook dat de manier waarop wij samen met onze cursisten vorm gaan geven aan online onderwijs, een prima alternatief is.' <

Atlantis

Platform voor collectiebeheer en online presentatie

Atlantis is een volledig webbased oplossing voor collectiebeheer en het online publiceren van erfgoedcollecties. Kenmerken van Atlantis zijn: gebaseerd op internationale standaarden, géén gebruikerslicenties, onbeperkt support en krachtige publicatie-, zoek- en integratie- functies.

Online presentatie van collecties is naadloos onderdeel van de oplossing waarmee Atlantis volledig integreert binnen uw eigen website of websites van derden. Collecties uit systemen van derden worden met Atlantis samengesmeed tot één geïntegreerd geheel.

Erfgoedwebsites van DEVENTit zijn toegankelijk en onderscheidend in vormgeving en werking. Door toepassing van de nieuwste technieken en standaarden wordt bezoekers een optimale erfgoedbeleving geboden.

Beeldbanken

Archieven

Museale collecties

Bibliotheekcollecties

Archeologische collecties

Bouwdossiers

Kranten en tijdschriften

Akten en registers

Beléef het Erfgoed

033-2992277
office@deventit.nl
www.deventit.nl

DEVENTit
Developers & Inventors in IT

DEVENT**it** is ISO 270001 gecertificeerd.

Atlantis is NEN 2082 gecertificeerd.

Viraal gaan

Wat er aan informatie de wereld rondgaat, is minder relevant voor de ontwikkeling van samenleving en cultuur dan de verspreiding van de informatietechnologie zelf: *the medium is the message*. Deze stelling poneerde Marshall McLuhan in zijn boek *Understanding Media* (1964). Technologie heft onze fysieke beperkingen op. De uitvinding van het wiel betekende een uitbreiding van onze 'benenwagen'. De telefoon vergrootte het bereik van onze stem. En zo vormen de elektronische media radio, televisie en 'automatisering' (zoals dat toen nog heette) een uitbreiding van ons centrale zenuwstelsel.

'Het sociale leven vertoont soms opmerkelijke parallellen met biologische processen'

Had McLuhan (1911-1980) de opkomst van de homecomputer, het internet, het web en de sociale media meegemaakt, dan was hij daardoor zonder twijfel een nog grotere cultfiguur geworden dan hij bij leven al was. De invasie van de menselijke biologie in het psychische en sociale domein raakte nogal een zenuw. Dat de Canadees, geen natuurwetenschapper maar professor in de Engelstalige letteren, meer uitblonk in het poneren van pakkende metaforen dan in zorgvuldige begripsvorming zij hem vergeven. Wat telt is het inzicht dat het sociale leven soms opmerkelijke parallellen vertoont met biologische processen.

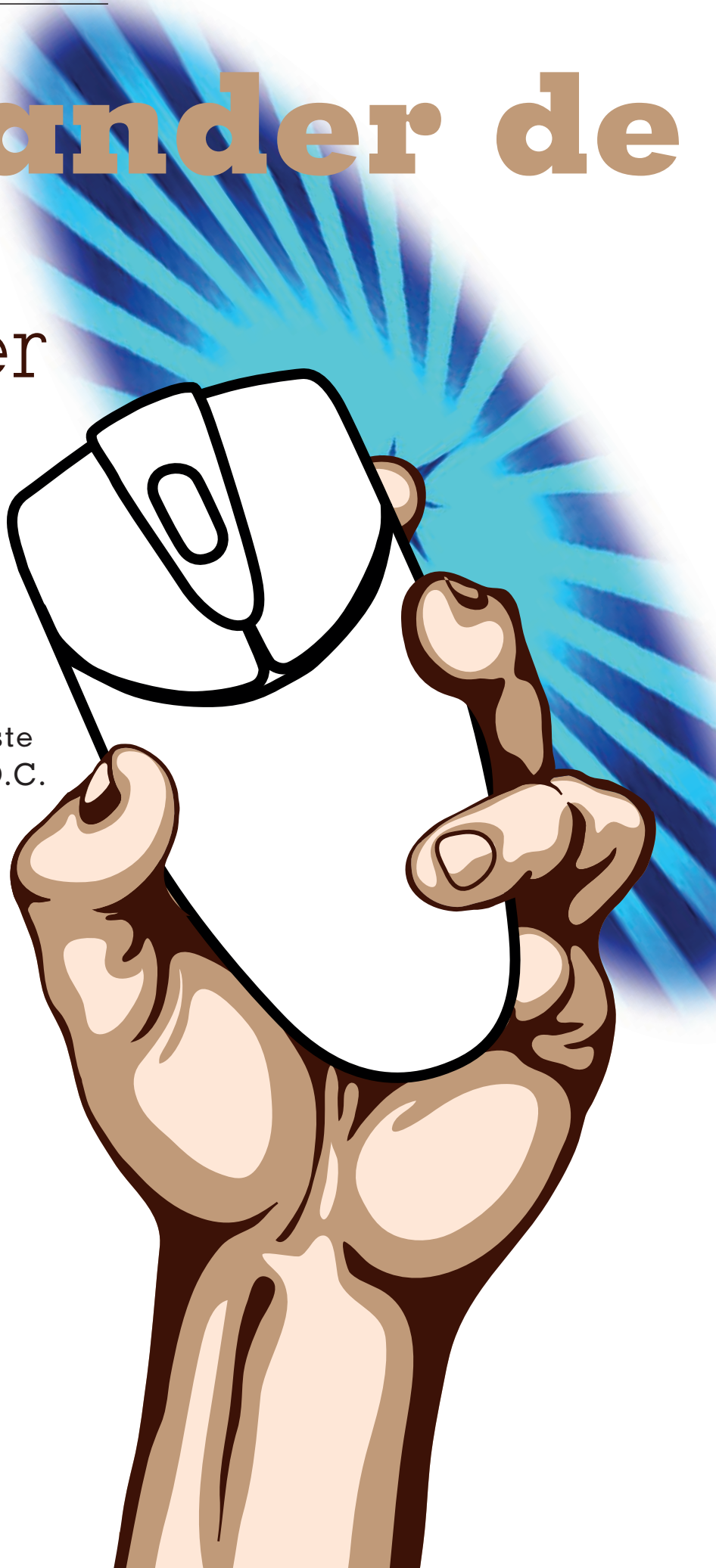
Neem het *viraal gaan* van grappen, spelletjes en noodkreten op Facebook, Twitter, TikTok, Reddit en in WhatsApp-groepen. We kenden het verschijnsel al van de kettingbrieven ('Maak tien kopieën van deze brief en geef ze door aan je tien beste vrienden! Anders zal ongeluk je treffen!'). De ene keer wordt de boodschap simpelweg doorgestuurd om zoveel mogelijk mensen te bereiken. Binnen een etmaal stromen de donaties binnen voor een kind dat een veel te dure medische behandeling moet ondergaan. De andere keer gaat het om een bekende uiting uit de populaire cultuur dat op humoristische wijze wordt toegepast op een actueel thema. Denk aan de vele varianten op de uitspraak 'One does not simply walk into Mordor' uit de eerste *Lord of the Rings*-film. Een plaatje met bovenin het algemene thema en onderin de grap, in het Impact-lettertype (wit met zwarte rand) *does the trick*. Binnen enkele dagen, soms uren, schudt het web van het lachen om een plotselinge uitbarsting van collectieve creativiteit.

Nu bijna de hele wereld stil is komen te staan door een virus dat de verspreiders ervan kan doden, is het lachen ons wel vergaan. Wat ons er allerminst van weerhoudt om via het globale zenuwstelsel boodschappen te verspreiden die de angst verlichten – of juist aanwakkeren. In tijden als deze kan het viraal gaan van misinformatie de crisis veel erger maken dan nodig is. Dan is het van levensbelang dat we het veilige midden houden tussen bagatelliseren en doemdenken, tussen het doorgaan met feesten en het hamsteren van levensmiddelen.

Een virus is een parasiet die niet kan overleven en zich niet kan repliceren zonder van organisme op organisme over te springen. Zelfbeheersing kan ons redden. Door gepaste afstand te houden van elkaar en van de verzendknop. <

Frank Huysmans
Bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

Verander de vanachter je computer

Vijf jaar geleden ging IP ‘undercover’; redacteur Vincent M.A. Janssen dook in de anonieme chatrooms van protestbeweging Anonymous en stond midden in hun grootste demonstratie in Washington D.C. Anonymous beleefde destijds hoogtijdagen en IP beschreef de beweging als het ‘eerste leger van het internet’. Sindsdien is online activisme niet meer weg te denken, maar heeft het ook impact?

Vincent M.A. Janssen
Redacteur bij IP en freelance informatieprofessional

René Pijpers
Historicus en redacteur bij GeenKwats.com

wereld

Duizenden jongeren, verscholen achter Guy Fawkes-maskers, versperden in 2015 de straten van de Amerikaanse hoofdstad. De meesten kenden elkaar nauwelijks, hoogstens van een versleutelde chatroom. Normaliter protesteerden zij online, maar een oproep op sociale media had hen nu offline gemobiliseerd. Wat wilden zij precies bereiken? Niemand leek het te weten. Na een aantal vuistgevechten, traangasgranaten en aanhoudingen ging het protest als een nachtkaars uit, de wereld onveranderd achterlatend. Inmiddels zijn er voldoende online protestbewegingen die wél offline impact hebben.

Anoniem

In dezelfde periode dat Anonymous vooral de digitale straten onveilig maakte, borrelde het activisme elders offline op. Het was de tijd van Occupy Wall Street en de Arabische Lente. Beide grootschalige opstanden leunden stevig op sociale media; daar werden de protesten georganiseerd. Facebook, YouTube en Twitter waren de belangrijkste communicatiekanalen.
Dit succes werd herhaald in bijvoorbeeld Hongkong en Catalonië. De Catalaanse separatistische beweging Tsunami Democràtic organiseerde in 2019 via sociale media haar befaamde demonstratie bij het vliegveld El Prat, waar meer dan tienduizend Catalanen op afkwamen. Het voordeel van deze online tactiek: niemand wist wie er achter het initiatief zat.

Greta-effect

Klimaatactivisten namen deze strategie over. The Global Climate Strike op 20 september 2019 was vermoedelijk de grootste klimaatmars ooit. Wereldwijd gingen vier miljoen mensen de straat op. Dit had niet kunnen gebeuren zonder online activisme. Neem Extinction Rebellion. Deze Britse klimaatbeweging pakte in 2018 voor het eerst het spandoek op. Inmiddels is zij internationaal bekend. En met meer dan een miljoen volgers op sociale media heeft zij een enorme mobilisatiekracht.
Hét gezicht van het klimaatactivisme is Greta Thunberg. Met een spandoek stond ze in weer en wind te protesteren bij het Zweedse parlement. Offline. Maar haar populariteit nam pas toe door haar online aanwezigheid. Het Britse Office of Communication sprak naar aanleiding van een onderzoek naar online activisme zelfs van het 'Greta-effect'. Het aantal twaalf- tot vijftienjarige internetactivisten nam drastisch toe. Met name milieu en politiek zijn populair, sectoren die pubers normaliter weinig interesseren.

Hashtagactivisme

Offline bewegingen worden versterkt door internet, maar steeds vaker is het activisme in de digitale wereld te vinden. Neem de #MeToo-beweging. Deze kwam in een stroomversnelling toen actrice Alyssa Milano in 2017 de hashtag gebruikte om vrouwen aan te moedigen hun verhalen over seksueel grensoverschrijdend gedrag te delen. Grote namen uit de filmindustrie, zoals Gwyneth Paltrow, schaarden zich achter de beweging.
Inmiddels heeft #MeToo de wereld op zijn kop gezet. Zij verspreidde zich eerst naar andere vakgebieden, zoals de muziekindustrie, en later naar andere landen. Bijvoorbeeld naar Frankrijk, waar het vele culturele normen rond seks en romantiek ter discussie stelt. De beweging heeft inmiddels ook offline gevolgen. Filmproducent Harvey Weinstein misbruikte jarenlang zijn machtspositie en is hiervoor onlangs veroordeeld.
Een andere bekende hashtag is #BlackLivesMatter. Deze beweging kwam in 2013 op als gevolg van de vrijspraak van George Zimmerman, de man die een minderjarige zwarte jongen doodschoot. Voor de achtergestelde zwarte gemeenschap in de VS was dit de spreekwoordelijke druppel. Zij eiste meer aandacht voor het racisme in haar land. #BlackLivesMatter beleefde haar hoogtijdagen tijdens de vorige Amerikaanse presidentsverkiezingen.

'Na de aanslag op de redactie van Charlie Hebdo toonden mensen hun afkeer met hashtags'

'Het wordt steeds eenvoudiger voor kwaadwillenden om online te protesteren'

#jesuis

Een nieuwe vorm van internetactivisme kwam op in 2015. Twee gewapende mannen pleegden een aanslag op de redactie van het weekblad *Charlie Hebdo*, gevestigd in de Franse hoofdstad. In de nasleep hiervan toonden mensen wereldwijd hun sympathie en afkeer met hashtags en aangepaste profielfoto's. #jesuischarlie was binnen een dag trending.
Later dat jaar was het weer raak in Parijs. Na een reeks aanslagen, onder andere bij het Bataclan-theater, uitten mensen wereldwijd hun afschuw met de hashtags #jesuisparis en #prayforparis. Een jaar later werd #jesuisorlando veel gebruikt na de schietpartij in een *gay nightclub* in Orlando.
Tegelijkertijd kwamen de inmiddels bekende afbeeldingsfilters op. Na deze aanslagen konden bijvoorbeeld Facebookgebruikers hun profielfoto aankleden met de Franse driekleur of een regenboogvlag. Het werd een wereldwijd fenomeen. Nadat Trump eind vorig jaar aankondigde Amerikaanse troepen uit Syrië terug te halen, veranderden Koerden overal ter wereld hun profielfoto's in een geel vlak. Zij vreesden – terecht – voor Turkse invallen. Zo toonden zij hun solidariteit met de Koerden in Syrië.

The_Donald

Niet alle vormen van online activisme zijn te herleiden tot één hashtag, gebeurtenis of groepering. Sommige zijn breder en anoniemer. Internetplatformen als Reddit en 4chan zijn de broedplaatsen voor dit type activisme. Reddit, dat zichzelf 'The Frontpage of the Internet' noemt, is een zogenaamde internetaggregaat: (anonieme) gebruikers van de site melden zich aan en delen

een breed scala aan content. In de zogeheten subreddits – subgroepen met specifieke doelen of interesses – zijn legio online activisten te vinden.
Een van de bekendste subreddits is /r/The_Donald. Deze begon als een plaats waar grappen, memes en nieuws over de toenmalige verkiezingscampagne van Trump gedeeld werden. Het is nu uitgegroeid tot een plek waar complottheorieën, racistische ideologieën en antisemitisme dagelijks de revue passeren.
The_Donald heeft nu ruim achthondertduizend gebruikers. Dit plaatst Reddit in een lastige positie; deze pagina blokkeren zou betekenen dat zij veel websiteverkeer zouden verliezen. Reddit heeft de subreddit in quarantaine geplaatst; de inhoud is alleen in te zien voor gebruikers die zich hebben aangemeld.

The Fappening

Hashtags, fotofilters en een open en toegankelijk internet zorgen voor een laagdrempelig activisme. Dit brengt een risico met zich mee; het wordt ook steeds eenvoudiger voor kwaadwillenden om online te protesteren. The_Donald is dan kinderspel.
Neem subreddits als /r/Pizzagate (complottheorieën over mensensmokkel door de Democratische Partij) en /r/FatPeopleHate (fatshaming). Hier werd opgeroepen tot haatzaaien en geweld. Inmiddels zijn zij gesloten en verbannen.
Theorieën uit dit soort subreddits lopen regelmatig uit op nare situaties. De Boston Bombing uit 2013 bewijst dit. Na de bomaanslagen tijdens de marathon van Boston startten activistische *Redditors* een klopjacht op de dader. Een aantal onschuldige mensen werd door hen als schuldigen aangewezen. Een van deze personen werd later levenloos aangetroffen; hij had zelfmoord gepleegd.
Een ander incident betrof een cyberaanval op de internetdienst iCloud in 2014. Het resultaat: een groot aantal privéfoto's van beroemdheden belandde op internet. Al snel werd een subreddit gevormd met de naam /r/The_Fappening, een combinatie van de film *The Happening* en *fappen* (internettaal voor masturberen). *Redditors* verzamelden bijvoorbeeld zoveel mogelijk naaktfoto's van jonge actrices. Ook deze werd na enige tijd gesloten.

'Massamoordenaars, zoals de schutters in El Paso en Christchurch, vonden op 8chan hun publiek'

/pol/

De geboorteplaats van veel content, bijvoorbeeld op Reddit, is de website 4chan. Veel memes en video's, maar ook bewegingen zoals Anonymous en de rechts-extremistische alt-right, vinden hier hun oorsprong. Een van de pagina's van 4chan, /pol/ ('Politically Incorrect'), is een controversiële plek voor seksistisch en racistisch activisme. De Pepe the Frog-meme – een cartoon van een kikker die door extreem-rechtse bewegingen als symbool wordt gebruikt – kwam hier ook vandaan.
De grens tussen *trolling* en daadwerkelijke ideologie is in deze hoek van het internet vervaagd. Onderzoekers van onder andere University College London hebben aangetoond dat The_Donald en /pol/ samen verantwoordelijk zijn voor de verspreiding van zes procent van alle links naar artikelen uit mainstreambronnen en 4,5 procent van alle links uit alternatieve bronnen die op Twitter gedeeld worden. Hun aandeel in de uitwisseling van digitale content is hiermee enorm.

8chan

Dat wat zelfs The_Donald of /pol/ te ver gaat, komt terecht op 8chan. Het internetforum is ooit gecreëerd als reactie op een aantal sluitingen en verbanningen op 4chan. 8chan zou een oase van vrije expressie worden waar gebruikers hun eigen pagina's konden maken, geheel onder eigen regie. Nu is 8chan (dat sinds eind 2019 8kun heet) het afvoerputje van het internet. Zij is intussen meermaals beschuldigd van het hosten van berichten over racisme, seksisme en kinderporno.
Massamoordenaars, zoals de schutters in El Paso en Christchurch, vonden op 8chan hun publiek. Vlak voordat zij in 2019 aan hun aanslagen begonnen, plaatsten zij daar hun manifesten. Als gevolg hiervan is 8chan tijdelijk van het *clearnet* (het vindbare internet) gehaald. Zelfs de oorspronkelijke oprichter van 8chan, Fredrick Brennan, vindt nu dat de site gesloten moet worden.

Complotdenkers

De platformen die klimaatactivisten en de #MeToo-beweging *empoweren*, komen dus met een prijs; niet elke vorm van online activisme heeft goede bedoelingen. Even terug naar Anonymous. 4chan was het medium waar zij konden groeien en hun invloed konden vergroten. Nu wordt datzelfde platform gebruikt door QAnon, complotdenkers die toegang zouden hebben tot vertrouwelijke informatie over de Amerikaanse staat.
Critici wijzen op de anonimiteit waar online activisten zich steeds op beroepen; deze maakt antisemitisme, racisme, complottheorieën en oproepen tot geweld te eenvoudig. Ook gebruiken activistische bewegingen als IS het internet op dezelfde manier om nieuwe leden te werven. Zo ook in Nederland.

Slacktivism

Online activisme zou volgens critici bovendien te weinig rekening houden met culturele en maatschappelijke verschillen tussen landen. Kijk naar #MeToo. Deze Amerikaanse kwestie werd een beweging van internationale schaal, terwijl er tussen landen grote (historische en maatschappelijke) verschillen zijn in man-vrouwverhoudingen. De beweging zou deze verschillen negeren, waardoor de effectiviteit van het activisme minder zou zijn.
Volgens journalist Malcolm Gladwell is internetactivisme een medaille met twee zijden: 'Het is makkelijker voor activisten om zichzelf uit te drukken, maar moeilijker om die uitdrukking van impact te voorzien.' Hij vraagt zich ook af of dit 'echt' activisme is; het veranderen van je profielfoto bijvoorbeeld vergt namelijk een minimale inspanning. De activist is hierdoor vaker een sympathisant op afstand, die niet altijd bereid is om offline in beweging te komen. Tegelijkertijd zorgt de laagdrempeligheid van internetactivisme voor meer betrokkenheid bij het nieuws. Websites als 4chan en Reddit geven ruimte voor opinie en brengen gelijkgezinden bij elkaar. Zolang de meeste internetactivisten goedbedoelende burgers zijn, is dit een waardevolle toevoeging aan het publieke debat. <

PubMed vernieuwd

Veel **tools** staan op andere plekken, **manier** van zoeken onveranderd

PubMed is voor professionals hét startpunt voor een zoektocht naar medische artikelen. Maar na ruim twintig jaar was de gratis database toe aan een update. Wat zijn de eerste ervaringen van medisch informatiespecialisten?

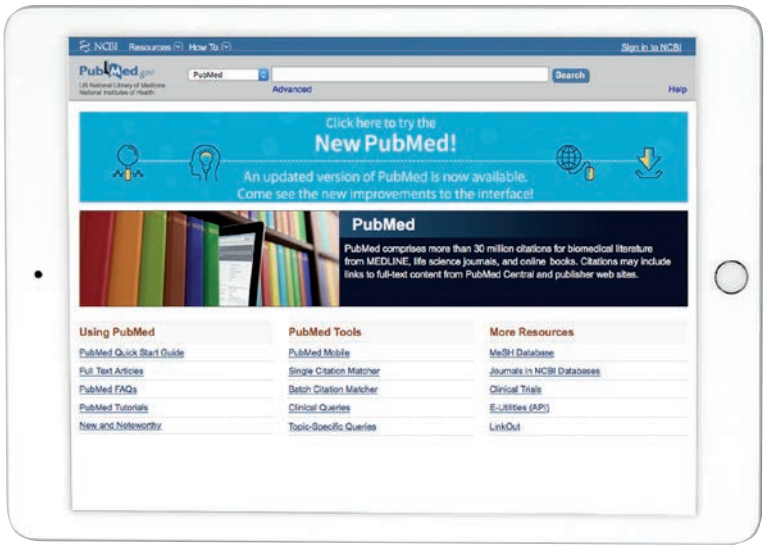

Irma van Houts
Informatiespecialist
bij HAN Studiecentra

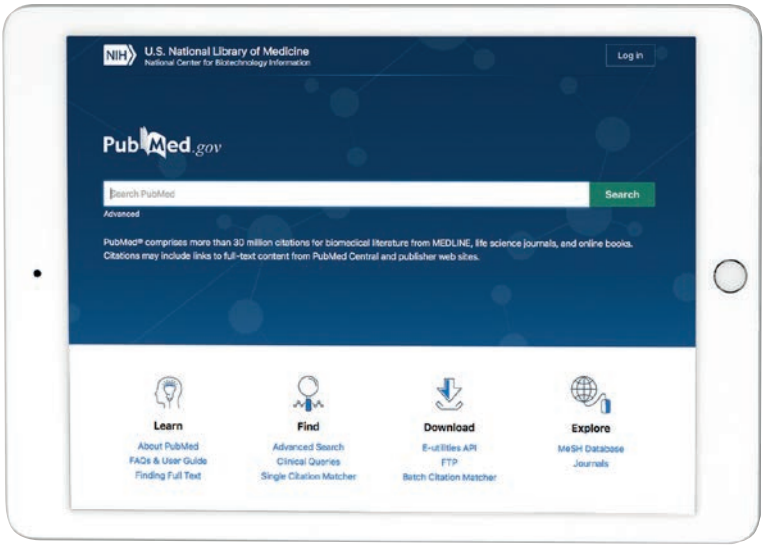
Elke dag bezoeken zo'n 16 miljoen mensen wereldwijd meer dan 50 miljoen pagina's op PubMed. Daarmee staat de database volgens de Wolfram Alpha-zoekmachine op de 129e plaats van best bezochte websites (stand februari 2020). Die hoge ranking is niet zo vreemd, want PubMed biedt momenteel toegang tot ruim 30 miljoen medisch-wetenschappelijke artikelen via de database Medline. Inclusief de beste en meest actuele artikelen. Jaarlijks komen daar nog eens 1 miljoen referenties bij.

Van betaald naar gratis

Even terug in de geschiedenis. Medline, een afkorting die staat voor Medical Literature Analysis and Retrieval System Online, is een bibliografische database die sinds 1971 bestaat. Met name universiteits- en ziekenhuisbibliotheken maken er dan gebruik van. Om de artikelen te kunnen raadplegen, is een prijzig abonnement nodig. Maar dat verandert in 1997, als de toenmalige vice-president Al Gore medische informatie altijd en overal toegankelijk maakt. 'From a computer in the comfort of their own home

PubMed legacy, de interface die vervangen wordt door een nieuw uiterlijk

De nieuwe interface van PubMed doet meer Google-achtig aan

'Eindgebruikers die PubMed als een medische Google gebruiken, zullen meer treffers gaan vinden'

or from one in neighbourhood library, Americans will be able to access timely and accurate medical information.' Medline is vanaf dat moment gratis. In datzelfde jaar wordt PubMed in het leven geroepen, een database die ook Medline doorzoekt. Van dit genereuze gebaar van de Clinton-regering maken sindsdien dagelijks vele bezoekers wereldwijd gebruik.

Mensen verbinden

Zo'n tien jaar later ondergaat de interface een verandering, maar die valt in het niet bij de ingrijpende update die onlangs heeft plaatsgevonden. De National Library of Medicine (NLM), de organisatie achter PubMed, wil PubMed veranderen in 'een moderne hub met een snelle, betrouwbare en intuïtieve zoekfunctie die mensen *verbindt* met 's werelds toonaangevende artikelen uit medische bronnen'. Daarvoor zijn experts uit uiteenlopende disciplines benaderd: clinici, onderzoekers, professoren, bibliothecarissen, journalisten, schrijvers, biocurators, advocaten gezondheid en PubMed-medewerkers.

Ook bibliothecarissen uit Nederland en België zijn verbonden met PubMed. Zo hebben informatiespecialisten Wichor Bramer van het Erasmus MC, Olga van Dijk van het Medisch Centrum Leeuwarden en Nele Pauwels van de Universiteit van Gent in de afgelopen maanden per mail op eigen initiatief vragen gesteld aan PubMed over de veranderingen.

Enkele verschillen tussen de oude en nieuwe versie van PubMed

	PubMed	PubMed update
Automatic Term Mapping	Zoekt automatisch naar het juiste standaard trefwoord	Past automatisch truncatie toe en zoekt meer verwante termen. Resultaat: betere treffers bij eenvoudige zoekactie
Search Details	Op startpagina	Op geavanceerd zoekscherm
Truncatie	Beperking tot 600 woorden	Geen beperking
Exporteren naar EndNote	Beperking tot 200 artikelen	Geen beperking
'MeSH'-database	Op iedere pagina bij de zoekbalk	Op startpagina rechts onderin
Grafiek met resultaten per jaar	Niet beschikbaar	Beschikbaar
APA-referentie	Niet beschikbaar	Beschikbaar bij referentie

De nieuwe versie van PubMed wordt al sinds begin 2019 getest en is sinds november 2019 te gebruiken naast 'legacy' PubMed, de huidige versie. Zoals het er nu naar uitziet, is vanaf maart 2020 de update de standaard interface en blijft de oude versie nog enkele maanden op de achtergrond beschikbaar.

Medische Google

Is de update vooral een cosmetische ingreep of is er wezenlijk iets gewijzigd? 'De manier van zoeken en de weergave van artikelen doen met de nieuwe interface meer Google-achtig aan,' zegt informatiespecialist Wichor Bramer. 'Dat vind ik een verschraling. Een bibliografische database is niet gelijk aan Google, hoewel veel eindgebruikers het wel als zodanig opvatten. Eindgebruikers die PubMed als een medische Google gebruiken – lees: gewoon een aantal woorden intikken – zullen meer treffers gaan vinden. Ook onervaren zoekers worden door PubMed nu beter geholpen. Als een zoekactie uit een paar woorden bestaat, past PubMed Automatic Term Mapping (ATM) toe. Daarmee worden de ingevoerde zoektermen zoveel mogelijk automatisch omgezet naar een standaard trefwoord. Dat was ook in de oude situatie al het geval, maar deze ATM is nu verbeterd.' Nele Pauwels van de Universiteit van Gent is het hiermee eens: 'ATM neemt nu meer synoniemen, bijvoorbeeld van de Britse spelling, automatisch mee in de search. Dit is handig voor de eenvoudige zoekopdrachten, voor het dagelijks zoeken.'

Meer tijd kwijt

Er is dus veel winst te behalen voor een eenvoudige zoekactie, maar voor een wat ingewikkelder search ben je nu meer tijd kwijt dan voorheen. 'Mijn eerste reactie op de nieuwe versie van PubMed is dat het er voor informatiespecialisten allemaal niet beter op is geworden,' zegt Olga van Dijk. Quinten de Bakker van het VieCuri Medisch Centrum sluit zich hierbij aan: 'Wat ik in ieder geval geen verbetering vind is dat de "search details", cruciaal bij het opstellen van een goede search, nu zo ver weg gestopt zijn. Deze stonden voorheen op de startpagina maar om deze te kunnen zien, moet je nu dieper het systeem in, namelijk naar het *advanced* zoekscherm. Ook de *history* is nu op een andere plek te vinden, evenals de MeSH-database, een trefwoordenlijst, en de Clinical Trials, een tool om snel overzicht te krijgen van belangrijke literatuur over een specifiek onderwerp.'

'De *search details*, cruciaal bij het opstellen van een goede search, zijn nu ver weg gestopt'

'Werk aan de winkel voor iedereen die les geeft over PubMed'

Zoeken blijft hetzelfde

Hoewel er dus veel tools op andere plaatsen staan, blijft de manier van zoeken hetzelfde. 'De systematiek die wij onze klanten bij het Erasmus MC aanleren in onze cursussen verandert niet wezenlijk, dus voor de ervaren gebruikers zal het niet veel verschil opleveren,' vertelt Wichor Bramer. 'Maar het doorklikken naar de full-text is omslachtiger geworden. Vroeger konden onze medewerkers met een filter hun zoekresultaten inperken tot de artikelen waar we als instituut een abonnement op hebben. Die mogelijkheid verdwijnt met de nieuwe versie. Dit is alleen nog mogelijk met een LinkResolver; verschillende bibliotheken hebben deze tool daarvoor speciaal moeten aanschaffen. Ieder artikel krijgt dan een link en in het nieuwe scherm zie je of je de full-text krijgt, of je krijgt een formulier voor het interbibliothecair leenverkeer. Dat gaat veel mensen veel meer tijd kosten. Ook blijft de oude interface nog de standaard voor de MeSH-database, de trefwoordenlijst die gebruikt wordt om meer systematische zoekacties op te bouwen. Dat gaat mogelijk verwarring opleveren.'

Lesmateriaal aanpassen

Werk aan de winkel dus voor iedereen die lesgeeft over PubMed. Denk hierbij onder andere aan informatiespecialisten bij hogescholen, universiteiten en ziekenhuizen die workshops of lessen over PubMed geven. Zo worden PubMed-trainingen aangepast, nieuwe filmpjes gemaakt, online opdrachten herzien en PowerPoints vernieuwd. Docenten en studenten moeten worden geïnformeerd en er worden bijeenkomsten georganiseerd naar aanleiding van de update.

Ook de Pubmed-docenten vanuit de BMI, de biomedisch informatiespecialisten die de belangen behartigen van informatieprofessionals in de gezondheidszorg, zijn druk bezig om de trainingen aan te passen. 'Binnen de nieuwe interface van PubMed zijn we nu de trainingen aan het voorbereiden,' aldus Marion Heijmans, een van de docenten. 'PubMed1 stond gepland voor maart maar kon vanwege het coronavirus niet plaatsvinden. De PubMed-trainingen zullen we dit jaar opnieuw aanbieden.' <

Informatiespecialist op de grens van techniek en gebruiker

De nieuwe site van PubMed was al meer dan een jaar als test beschikbaar. Verschillende informatiespecialisten hebben commentaar gegeven richting de makers. Een belangrijk punt betrof de veranderingen in de zoektaal van PubMed. Zinnen werden plotseling op een andere manier geïnterpreteerd. Deze reacties zijn inmiddels verwerkt in de huidige versie. Zo hebben onze reacties ervoor gezorgd dat bestaande zoekacties van systematic reviews en gepubliceerde zoekfilters niet te grote verschuivingen in resultaten laten zien.

Een belangrijke taak van informatiespecialisten, in welke functie dan ook, is naar mijn mening het vormen van een brug tussen de techniek en de gebruiker. Dat kan in verschillende vormen. Of je nu een gebruiker uitlegt hoe een systeem werkt, of de informatiebehoefte van een klant vertaalt in het technisch ontwerp van de systemen, het principe blijft hetzelfde.

Inherent aan het gebruik van technologie is dat deze verandert. Dit betekent soms dat je je werkwijze moet aanpassen. Maar dit wil niet zeggen dat je lijdzaam hoeft af te wachten. Als je ervaart dat systemen handiger ingericht kunnen worden, trek aan de bel. Er kan niet altijd iets met alle opmerkingen worden gedaan, maar een slimme leverancier van een systeem dat door jou betaald wordt, zal een luisterend oor bieden. *(Wichor Bramer)*

Pleidooi

Wees niet bang om AI te gebruiken

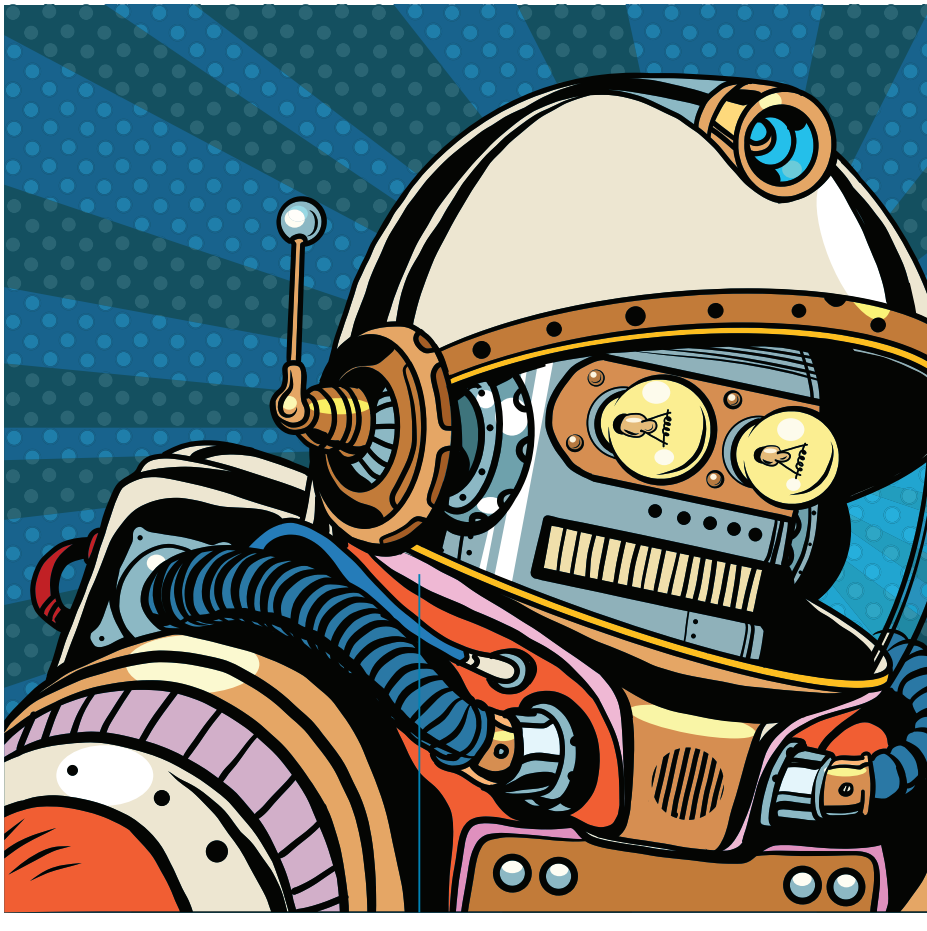
Heb geen angst voor kunstmatige intelligentie. Dat bepleiten Martijn Kleppe en Jacco van Ossenbruggen. Experimenteer als erfgoedsector met AI en leer erover. En onderschat vooral niet wat voor belangrijke spelers informatieprofessionals zelf zijn in het steeds groter wordende AI-veld.

De kranten, tijdschriften en vakbladen, ook ons vakblad *IP*, staan vol over de mogelijkheden van kunstmatige intelligentie. Of beter gezegd: over de gevaren ervan. Want wie AI zegt, denkt bijna vanzelf aan beeldherkenningstechnieken die vooroordelen bevestigen. Of aan dataslurpende techbedrijven die alles van ons persoonlijk leven weten. Ook Maxim Februari pleitte in zijn gasthoofdredacteurnummer (*IP* 9/2019) voor data-ethiek en betoogde dit onderwerp tot kerntaak te maken van 'de mensen in het informatiedomein'.
Zo'n pleidooi is ook goed.
En een kritische houding is altijd gezond.
Maar slaan we niet door? Verlamt de discussie over de mogelijke gevaren juist niet een verkenning van de mogelijkheden voor onze sector? Laten we niet achterover leunen en afwachten, maar vooral experimenteren en leren over de mogelijkheden.

'Verlamt de discussie over de mogelijke gevaren van AI juist niet een verkenning van de mogelijkheden voor onze sector?'

Experimenten

Gelukkig wordt er ook al in Nederland op bescheiden schaal geëxperimenteerd. Dat leidt tot prachtige toepassingen en goede lessen. Verschillende archieven werken momenteel met Transkribus, een systeem dat in staat is handschriften te lezen en om te zetten in computerleesbare tekst. Het Nationaal Archief heeft op die manier samen met het Noord-Hollands Archief manuscripten uit onder andere het zeventiende- en achttiende-eeuwse VOC-archief doorzoekbaar gemaakt.
Bij de KB experimenteren we met het semi-automatisch beschrijven van

publicaties met behulp van Natural Language Processing. Het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid past spraakherkenning toe om nog beter door televisieprogramma's te kunnen zoeken. En het Noord-Hollands Archief gaat de komende tijd met beeldherkenning de collectie van Fotopersbureau De Boer doorzoekbaar maken: niet alleen met behulp van de metadata maar ook met elementen op de foto.

Blackbox

Allemaal stoere toepassingen die verschillende vormen van kunstmatige intelligentie gebruiken. Een van de ingewikkeldere en ongrijpbare technieken is die van neurale netwerken. We weten niet goed wat ze precies doen, maar wel dat dit soort black boxes vaak een goed resultaat geven. Met name de ongrijpbaarheid maakt de inzet van deze netwerken voor veel mensen ingewikkeld. Zeker voor mensen die data-ethiek hoog in het vaandel hebben staan.

'We kunnen algoritmes voeden met de prachtige datasets die we al eeuwenlang verzamelen, beschrijven en digitaliseren'

Martijn Kleppe
Hoofd Onderzoek van de Koninklijke Bibliotheek

Jacco van Ossenbruggen
Informaticus bij het Centrum Wiskunde & Informatica en medeoprichter van het Cultural AI Lab (CulturAIL)

Betekent dit dan ook dat we ze daarom niet moeten gebruiken?
Wat ons betreft niet.
Wel moet je goed nadenken wanneer je ze inzet en voor welke toepassing. Niet voor niets hebben we bij de KB AI-principes ontwikkeld waar 'inclusief', 'onpartijdig' en 'transparant' deel van uitmaken (zie ook het artikel van Jan Willem van Wessel in *IP* 1/2020).

Bias

Maar misschien nog wel belangrijker dan de algoritmes zelf, zijn de data die gebruikt wordt om algoritmes te trainen. En dan met name de bias, of de vooringenomenheid van de data, is daarbij cruciaal. Toen we bij de KB voor het eerst experimenteerden met beeldherkenning, merkten we dat beschikbare open source algoritmes het erg goed deden om de inhoud van moderne foto's te herkennen. Maar op historische foto's werd minder herkend en dat was ook niet zo vreemd. Imagenet, de grootste dataset die de basis vormt voor veel beeldherkenningsalgoritmes, bevat namelijk alleen maar hedendaagse foto's en was dus op die manier vooringenomen naar het type foto.

Data inbrengen

Dat brengt ons bij de unieke positie die de erfgoedsector kan spelen in het AI-domein: we kunnen de algoritmes 'voeden' met de prachtige (digitale) datasets die we al eeuwenlang verzamelen, beschrijven en digitaliseren. Dat brengt drie grote voordelen met zich mee. Allereerst brengen we op die manier een nieuw soort bias in, waardoor algoritmes diverser worden. We brengen bijvoorbeeld historisch taalgebruik en terminologie in. Hiermee krijgen onze datasets een tweede leven waarmee we een waardevolle rol kunnen spelen in het debat over de eenzijdigheid van AI-algoritmes.
Een tweede voordeel is dat algoritmes vervolgens ook steeds beter toepasbaar worden voor toepassing in ons domein wanneer ze getraind worden met ons soort data. En een derde voordeel is dat het trainen van (open source) algoritmes op publieke beschikbare (open) data het mogelijk maakt om de black box te doorbreken en onderzoek naar de bias door derde partijen mogelijk maakt.

Stappen gezet

Natuurlijk is het beschikbaar stellen van data makkelijker gezegd dan gedaan. Naast technische expertise (hoe maak je datasets eigenlijk zo goed mogelijk beschikbaar?) kunnen auteursrecht en privacy de nodige beperkingen met zich meebrengen waardoor ze niet gebruikt mogen worden. Toch zijn er afgelopen tijd mooie stappen gezet. Het Nationaal Archief en Noord-Hollands Archief hebben hun modellen uit het Transkribus-project beschikbaar gesteld voor andere onderzoekers. Vanuit de KB maken we zogenaamde *ground truth* datasets beschikbaar voor onder andere OCR-onderzoek. Recent nog publiceerde Brill een dataset met afbeeldingen om algoritmes te laten ontwikkelen dat automatisch Iconclass-codes kan toekennen. En in het nieuwe project met Fotopersbureau De Boer heeft het Noord-Hollands Archief ook toegezegd de data na afloop beschikbaar te maken.

Culturele AI

Hoewel dit soort initiatieven nu nog op één hand te tellen zijn, zijn het wel de stappen die we moeten zetten als sector wanneer we kunstmatige intelligentie op een verantwoorde manier willen inzetten. In onze optiek moet het zelfs leiden tot de nieuwe (sub) discipline 'Culturele AI'. Hierin wordt digitale erfgoeddata gebruikt om algoritmes verder te ontwikkelen die steeds beter in staat zijn om menselijke culturele normen en waarden beter te begrijpen. Of: hoe kunnen we onze kennis uit en over ons (digitale) erfgoed gebruiken om AI beter te maken? Het is dé manier om niet alleen nog veel meer over kunstmatige intelligentie te leren, maar ook actief een belangrijke bijdrage te leveren die hard nodig is. <

Ga voor de links bij dit artikel naar online versie ervan op informatieprofessional.nl/categorie/archief-magazines/

Kijk eens **met een andere bril** naar je **website**

Digitale toegankelijkheid is van groot belang voor een inclusieve samenleving. Wat is het precies en wat kan je als instelling doen om de informatie die je digitaal aanbiedt, beter toegankelijk te maken?

Mirjam Raaphorst
Redacteur van IP en dienstcoördinator bij de KB

In Nederland wonen meer dan twee miljoen mensen met een functiebeperking. Zij leven in een wereld waarin informatievoorziening en dienstverlening grotendeels digitaal plaatsvinden. Om te zorgen dat iedereen deel kan blijven uitmaken van die digitale samenleving, is het belangrijk dat websites, mobiele apps en digitale documenten toegankelijk zijn voor iedereen. Ook voor mensen met een functiebeperking. Dit is sinds 1 juli 2018 zelfs verplicht voor (semi-)overheidsinstellingen.

Soorten functiebeperkingen

Digitale toegankelijkheid is in het bijzonder belangrijk voor mensen met één of meerdere beperkingen, al dan niet tijdelijk van aard. De verwachting is dat door de toenemende vergrijzing hun aantal toeneemt. De functiebeperkingen zijn onder te brengen in vier categorieën: visueel, auditief, motorisch en cognitief. Alle vier komen in diverse varianten en gradaties voor.

Mensen met een visuele beperking hebben een verminderd zicht of zijn blind. Ook kleurenblinden vallen in deze categorie. Dit is een omvangrijke groep: in Nederland is ongeveer een op de twaalf mannen en een op de 250 vrouwen kleurenblind. Dat is ruim acht procent van de bevolking. Onder auditief beperkten vallen onder andere doven en slechthorenden. Zij kunnen geen audio(visuele-)bestanden beluisteren of hebben hier moeite mee. Voor mensen met een motorische beperking (zoals spasmen en artritis) is het bedienen van een muis of het gebruik van een touchscreen lastig. In de laatste categorie vallen onder andere mensen met een cognitieve of neurologische beperking, zoals ADHD, dyslexie, leerstoornis, migraine en epilepsie.

Juridische basis

Om te voorkomen dat er mensen worden buitengesloten, trad in 2016 in Nederland het *VN-verdrag handicap* in werking. Ambtelijk geformuleerd is het doel van dit verdrag het bevorderen, beschermen en waarborgen van de mensenrechten van mensen met een be-

Uitzonderingen voor erfgoed

Het ministerie van BZK heeft een aantal situaties benoemd waarin het voldoen aan de eisen van het Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid lastig is. Een ervan betreft digitale reproducties van stukken uit erfgoedcollecties. Het goed digitaal toegankelijk maken van bijvoorbeeld middeleeuwse handschriften en gefotografeerde schilderijen zou de authenticiteit van de reproductie aantasten en waarschijnlijk onevenredig veel tijd en middelen kosten. Daarom hoeven gedigitaliseerde objecten uit erfgoedcollecties niet altijd volledig digitaal toegankelijk te zijn. De uitzondering kan overigens tijdelijk zijn. Door nieuwe technologische ontwikkelingen is het mogelijk dat erfgoedinstellingen de aanpassingen later alsnog kunnen realiseren met een redelijke inzet van tijd en middelen.

perking. In datzelfde jaar ging de EU-richtlijn voor de toegankelijkheid van websites en mobiele applicaties van overheidsinstanties in. Deze richtlijn is in Nederland in juli 2018 omgezet in het Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid. Het verplicht overheidsinstanties tot het nemen van noodzakelijke maatregelen zodat digitale informatie en dienstverlening toegankelijk is voor iedereen.

Het Besluit wordt in drie fases ingevoerd. Vanaf 23 september 2019 moesten nieuwe websites aan de eisen in het Besluit voldoen. Een jaar later, vanaf 23 september 2020, dienen alle websites en vanaf 23 juni 2021 ook apps te beantwoorden aan de voorwaarden. Onder het Besluit vallen ook digitale documenten, zoals Word- en pdf-bestanden, intranetten, diensten en content afgenomen van derden. In dit artikel spreken we voornamelijk over websites, maar dit omvat ook apps, documenten en intranetten. Het Besluit wordt in een later stadium omgezet in de Wet digitale overheid.

Verhoog het contrast

Na het schetsen van het juridische kader is het tijd om te kijken naar de praktijk. Wat kan je doen om een bestaande website toegankelijker te maken en een nieuwe website beter in te richten? Hieronder volgt een aantal voorbeelden, een volledig overzicht staat in de Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.1.). De WCAG 2.1 bevat vijftig criteria voor het digitaal toegankelijk maken van websites en apps en is daarom een goede standaard voor het optimaliseren van de toegankelijkheid. De veranderingen zijn niet altijd groot en ingewikkeld, vaak gaat het om bewustwording en daardoor het nemen van net even andere keuzes.

Voor visueel beperkten is het belangrijk dat het contrast van de website voldoende is en alle elementen duidelijk zichtbaar zijn. Denk daaraan bij het ontwerpen van een huisstijl en een website. Naast een duidelijk contrast is het van belang, zeker voor kleurenblinden, om niet alleen met kleur onderscheid aan te brengen. Neem een tabel of grafiek waarin kleuren worden gebruikt. Het verschil tussen kleuren is voor visueel beperkten vaak niet (goed) zichtbaar. Dit is eenvoudig te verhelpen door, naast kleur, ook een patroon of tekst te gebruiken. Dit principe geldt ook voor een knop of button waar een gebruiker op moet klikken. Gebruik niet alleen kleur om de gebruiker tot een actie aan te zetten, zoals een groene button voor akkoord en een rode button voor een afwijzing. Beter is een groene button met daarin het woord 'akkoord' en een rode button met het woord 'afwijzing'. Daarnaast is het voor veel mensen fijn als ze de grootte van de tekst, de afstand tussen de woorden en de regels en het lettertype kunnen aanpassen. Dat geldt ook voor de mogelijkheid om op de website in te zoomen. Let daarbij wel op dat dit niet ten koste gaat van de functionaliteit.

'Een goede digitale toegankelijk voor iedereen is sinds 1 juli 2018 verplicht voor (semi-) overheids-instellingen'

Ter illustratie van verbeterpunten volgen hier drie voorbeelden van de website van IP. Deze voorbeelden zijn representatief voor veel andere websites.

Koppenlijst

Breng structuur aan. In dit voorbeeld hebben bijna alle elementen hetzelfde niveau, namelijk 2. De hiërarchische koppenstructuur is daardoor niet optimaal. Wel hebben alle elementen een goede omschrijving.

Breng structuur aan

Veel mensen met een functiebeperking maken gebruik van speciale software, zoals een screenreader voor visueel beperkten. Een screenreader (waar overigens een goede gratis variant beschikbaar van is) kan in diverse tempo's met een computerstem een webpagina voorlezen. Om een website goed toegankelijk te maken voor een screenreader en andere ondersteunende software, is het van belang dat de structuur van een website klopt en alle elementen op een website de juiste functieomschrijving hebben. Dit is het optimaliseren van de machineleesbaarheid van de website.

Een voorbeeld is de opmaak van een webpagina en documenten: geef in de code aan, dus onder water, wat een kopje, hoofdstuktitel of afbeelding is. Een goede hiërarchische koppenstruc-

Uit de praktijk van Delpher

De Koninklijke Bibliotheek heeft voor delpher.nl in het afgelopen jaar een groot aantal stappen gezet om de digitale toegankelijkheid te verbeteren. Menno van Os, front end-ontwikkelaar, vertelt: 'We zijn met behulp van de WCAG 2.1 A en AA (Web Content Accessibility Guidelines) begonnen met het in kaart brengen van de benodigde aanpassingen. Dit waren onder andere het vergroten van het kleurcontrast, de HTML herstructureren en de toetsenbord- en screenreaderondersteuning mogelijk maken.'
Daarbij liepen de ontwikkelaars tegen een aantal moeilijkheden aan. 'Zo waren aanpassingen in de HTML en voor screenreaders door technische beperkingen van de achterkant van de website lastig door te voeren. Gelukkig zijn we hier met een consultant (tevens ervaringsdeskundige) tot goede oplossingen gekomen.'
Als wens heeft Menno een tool waarmee de ontwikkelaars en testers zelf kunnen toetsen of de aanpassingen voldoen aan de toegankelijkheidseisen. Dat zou namelijk het proces zeer versnellen.
En ten slotte een advies van Menno voor instellingen die nog moeten beginnen: 'Ga snel aan de slag, want het verbeterproces kan complexer zijn dan je denkt. En schakel de hulp in van experts en ervaringsdeskundigen; zij zijn zeer waardevol in het hele traject.'

tuur is hierbij essentieel. Benoem ook de functie van een link naar een andere webpagina in de code. Dus niet: 'Lees hier verder', want het is niet altijd duidelijk wat 'hier' en 'verder' betekenen; maar benoem de pagina waar de link naar verwijst. Kies voor een unieke en betekenisvolle verwijzing met een sleutelwoord. Ook als iets een (zoek)knop is, vraagt dat om een definiëring. Zet in de code wat de naam, rol en waarde is van elke knop, zodat de software dit goed kan voorlezen.
Extra aandacht hierbij verdienen afbeeldingen met tekst, zoals de veelgebruikte infographics. De tekst op een afbeelding kan niet door een screenreader worden voorgelezen en is lastig te vergroten. Geef daarom in de code aan dat dit een infographic is en zorg dat de informatie in de afbeelding ook in tekstvorm beschikbaar is.

Faciliteer toetsenbordondersteuning

Structuur is ook onontbeerlijk voor mensen met een motorische beperking. Voor hen kan het bedienen van een website met het toetsenbord (bijvoorbeeld de tab-toets om door een website te navigeren) of andere speciale apparatuur, zoals spraakondersteuning, een uitkomst zijn. Om dit te faciliteren dient de structuur van de website op orde te zijn zodat de focus van de tab duidelijk en logisch is. Vergeet ook de foutmeldingen niet. Je wilt dat die voor iedereen duidelijk zichtbaar zijn en de focus krijgen.
Mensen met een cognitieve beperking maken, afhankelijk van hun behoeften, gebruik van verschillende digitale aanpassingen. Ook voor hen dient informatie gestructureerd en consistent te worden aangeboden. Omdat een cognitieve beperking vaak verband houdt met het zenuwstelsel, is het wenselijk om op de website de optie aan te bieden om knipperende, flitsende of andere afleidende inhoud uit te zetten. Daarnaast zijn mensen met een cognitieve beperking, net als veel anderen, gebaat bij helder en eenvoudig taalgebruik en een consistente opmaak.

'Een eerste stap is bewustwording'

Voeg ondertiteling toe

Mensen met een auditieve beperking, zoals slechthorenden en doven, kunnen een drempel ervaren bij het raadplegen van audio en audiovisuele content. Zij zijn geholpen met het aanbieden van ondertiteling bij filmpjes en het gebruik van mediaspelers waarbij ze het volume kunnen aanpassen. Ook is het belangrijk dat, bijvoorbeeld bij een interview of een podcast, de stem van de spreker duidelijk te onderscheiden is van het achtergrondgeluid. Voor mensen die doof zijn geboren en geen Nederlands als taal hebben geleerd, is ondertiteling geen oplossing. Zij hebben een doventolk of vertaler nodig.

Maak een toegankelijkheidsverklaring

Onderdeel van het Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid is het publi-

Linklijst
Gebruik een betekenisvolle naam voor alle links. Daardoor weet speciale software (zoals een screenreader) waar de link naar verwijst. In dit voorbeeld zijn niet alle links gedefinieerd.

ceren van een toegankelijkheidsverklaring per dienst. Hiermee geeft de organisatie aan hoe ver zij is met het toegankelijk maken van de digitale dienstverlening en informatie. In de meeste gevallen zal een dienst nog niet volledig voldoen aan de eisen. In de verklaring geeft de instelling aan welke maatregelen zij wanneer neemt om de toegankelijkheid te verbeteren. Overigens is het opstellen van zo'n verklaring voor de instelling zelf een mooie inventarisatie en een goede leidraad voor verbeteringen. Het is dus zeker nuttig om te doen.

De verklaring dient elk jaar te worden geactualiseerd. Toezichthouders van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties (BZK) controleren steekproefsgewijs of de instelling de juiste maatregelen neemt en progressie toont. Daarbij kijken zij ook of gebruikers van een dienst de mogelijkheid hebben om problemen te melden en vragen te stellen.

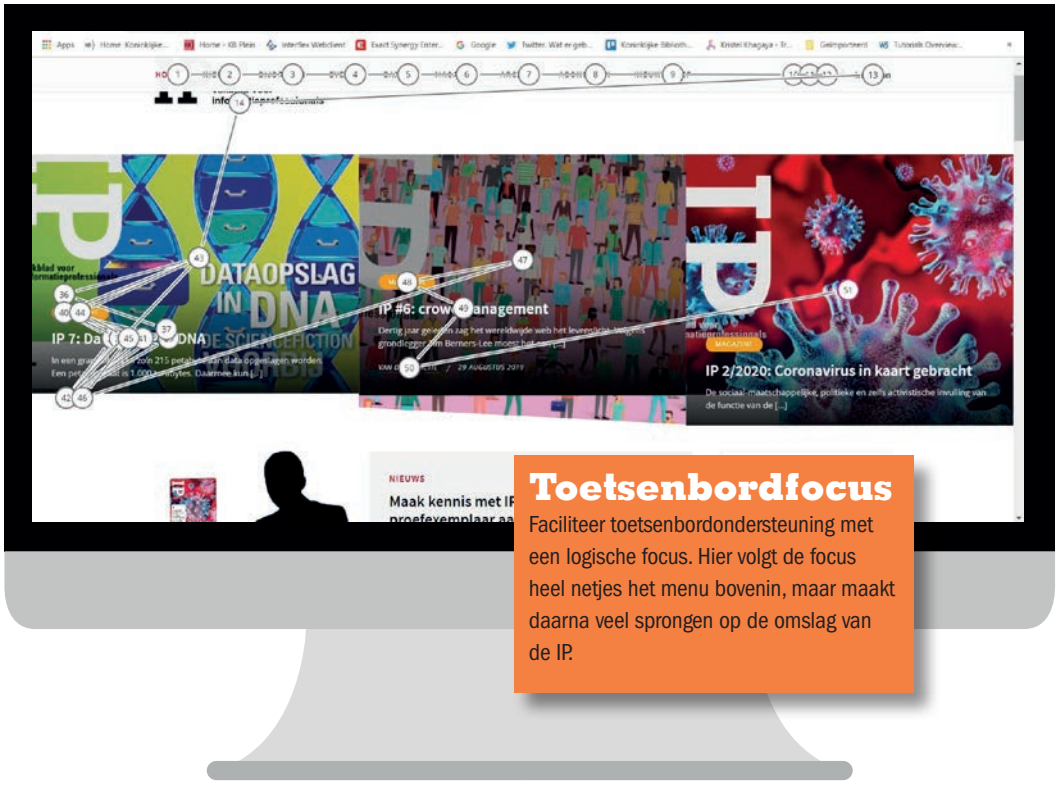
BZK heeft op zijn website een invulassistent voor het opstellen van een toegankelijkheidsverklaring geplaatst. Deze is gebaseerd op de Europese standaard (EN 301 549); ook zijn hierin de Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.1. A en AA) opgenomen.

Betrek de hele organisatie erbij

Naast een technisch vraagstuk is het verbeteren van de digitale toegankelijkheid een organisatorische uitdaging. Want de hele organisatie is hierbij betrokken: van de IT- en de communicatieafdeling, het hoger management en de inkopers tot juristen en redacteuren. Kortom, iedereen die bijdraagt aan het maken van apps, websites en documenten (inclusief Word- en pdf-bestanden voor intern gebruik).

Hoe pak je het verbeteren van die toegankelijkheid het beste aan? Een goede eerste stap is bewustwording. Als alle collega's bekend zijn met het belang ervan, dan kan daar bij alle stappen in het ontwerp-, ontwikkel- en inkoopproces rekening mee worden gehouden. Het is namelijk efficiënter en goedkoper om bij de bouw van een nieuwe website of app de toegankelijkheidseisen meteen mee te nemen, dan deze later te implementeren. Dat geldt ook voor de inkoop van diensten of producten. Vraag aan het ontwerpbureau dat de nieuwe huisstijl maakt, de partijen die meedoen met een aanbesteding en de IT'ers die de nieuwe website bouwen naar digitale toegankelijkheid volgens de WCAG 2.1. En denk eraan om de standaard in overleg met de afdeling inkoop op te nemen in het pakket van eisen.

'Uiteindelijk heeft iedereen baat bij een goed ingerichte website'

Toetsenbordfocus

Faciliteer toetsenbordondersteuning met een logische focus. Hier volgt de focus heel netjes het menu bovenin, maar maakt daarna veel sprongen op de omslag van de IP.

Schakel ervaringsdeskundigen in

Om digitale toegankelijkheid op de agenda te zetten en daar te houden, is het raadzaam om dit onderwerp op te nemen in het beleidsplan van de organisatie. Het kan helpen om een eindverantwoordelijke te benoemen die het proces bewaakt. Ook is het handig om structureel budget te reserveren. Het verbeteren van digitale toegankelijkheid is namelijk nooit af. Tijdens alle fases van het verbetertraject en in het bijzonder de testfase, is het nuttig en leerzaam om diverse ervaringsdeskundigen in te schakelen. Zij geven inzicht in wat verschillende mensen nodig hebben. Ook zijn er bureaus die gespecialiseerd zijn in digitale toegankelijkheid en hierover kunnen adviseren.

Voor alle gebruikers

Veel van bovenstaande aanpassingen, dat zeker geen uitputtende lijst is, komen niet alleen ten goede aan mensen met een functiebeperking. Ook voor anderen is het prettig als een filmpje is ondertiteld (als er veel omgevingslawaai is) en het contrast (op een zonnige dag) kan worden aangepast. Bovendien is informatie veel beter vindbaar en doorzoekbaar door zowel mensen als zoekmachines als deze gestructureerd wordt aangeboden. Iedereen heeft baat bij een goed ingerichte website. <

Ga voor de links naar de online versie van dit artikel op informatieprofessional.nl/categorie/archief-magazines.

Congres

Voor wie meer wil weten: op 10 september vindt het Nationaal Congres Digitale Toegankelijkheid plaats over digitale inclusie: internet voor iedereen (zie ncdt.nl).

Community's **versterken** organisaties

Peter Staal en Kirsten Wagenaar schreven het boek *Organiseren van communities: identificeren, verbinden en faciliteren*. In zo'n groep mensen met gemeenschappelijke eigenschappen is ook een rol voor de informatiespecialist weggelegd, vindt recensent Ruben Koman.

Ruben Koman
Adviseur kennismanagement bij Koninklijke Visio, expertisecentrum voor slechtziende en blinde mensen en binnen de deelsector Zintuiglijk Gehandicapten-visueel

Op de site van Ikea Hackers plaatsen klanten zelfbedachte meubels, gemaakt met producten van het Zweedse warenhuis. Denk bijvoorbeeld aan een tot wijnrek omgetoverd handdoekenrek. De community is het initiatief van een grote Ikea-fan. Op ikeahackers.net zijn inmiddels duizenden 'hacks' te vinden. Bovendien is er een verkiezing van de beste hack van het jaar.

Wie kent er geen versie van een community? Velen zullen wel eens een reiservaring hebben gedeeld op TripAdvisor, of een foto of videofragment hebben geplaatst op Flickr. En wie is niet ooit een 'free rider' geweest? Anders gezegd: iemand die even gluurt en profiteert van de kennis in een community, maar er niet zelf aan bijdraagt.

Fysiek of virtueel samenkomen

Peter Staal en Kirsten Wagenaar verstaan onder een community een groep mensen met gemeenschappelijke eigenschappen, zoals achtergrond, ambitie of interesse. Bovendien komen ze ergens fysiek of virtueel bijeen om met elkaar te praten of om dingen te ondernemen. In hun boek *Organiseren van communities* ligt de focus op de online variant: een nieuwe 'derde plek', waar mensen tijd doorbrengen, naast hun huis (plek 1) en hun werk (plek 2). De fysieke community of de 'blended' vorm blijft in het boek helaas nagenoeg buiten beschouwing.

'Community's zijn uitermate geschikt als lerende omgeving, waar beginnende beoefenaars vragen stellen aan oudgedienden'

Ouderwetse, ambachtelijke markt

Het boek komt met vele praktijkvoorbeelden en leest daardoor lekker weg. De voorbeelden laten zien hoe community's en met name traditionele, hiërarchische organisaties elkaar kunnen versterken. Het gaat hierbij vooral om traditionele organisaties, omdat die nog het minst opereren als een community. Zo kan de impact van een community op de organisatiecultuur groot zijn. Sinds het millennium investeren Nederlandse organisaties in digitale community's, waar medewerkers, klanten en partners met elkaar in contact treden.

Klanten zorgen ervoor dat een community leeft (door te 'liken', delen, kopen of mee te helpen). Zij bepalen zo dus sterk de koers van de organisatie. De 'community managers' stellen de kaders; het 'hoe' laten zij over aan de medewerkers. Medewerkers lossen zelf problemen op; managers hoeven alleen nog maar te faciliteren. Zo'n ingerichte organisatie lijkt meer op 'een ouderwetse ambachtelijke markt', omdat de netwerkorganisatie ervoor zorgt dat de consument in direct contact komt met de producent. Het loslaten van autoriteit is hierbij soms een spannende. De opkomst van community's brengt nieuw gedrag met zich mee, waar bedrijven op moeten inspelen.

Kennis delen

Community's zijn af te raden wanneer je snel resultaat wilt behalen en als je als organisatie alleen maar wilt zenden. Maar door feedback, weerwoord, eigen initiatief en tweerichtingsverkeer investeer je als organisatie in kennisdeling en co-creatie. In community's kunnen vakbroeders en -zusters elkaar vragen stellen, ervaringen uitwisselen en samenwerken. Er vindt voortdurend omzetting plaats van latente, onbewuste kennis ('hoe handel en werk ik?') naar expliciete kennis (dit is informatie vastgelegd in beleid, methodieken en procedures). Community's zijn uitermate geschikt als lerende omgeving, waar beginnende beoefenaars vragen stellen aan oudgedienden. Daarnaast

vangt een organisatie door de dialogen allerlei onbewuste kennis die de leden met zich meedragen.

Archetypen

Staal en Wagenaar onderscheiden zeven archetypes van community's. Ze verschillen van elkaar door de gemeenschappelijke deler tussen de leden; soms lopen deze types door elkaar heen.

1. De bekendste is wel de *community of practice*. Het gaat hier vooral om het delen van competenties, of de ambitie die competenties te behalen. Het doel van de groep is van elkaar te leren. Zo kent de gehandicaptenzorg vele community's of practice, waar zorgprofessionals samenkomen rondom voor hen belangrijke kennisgebieden.
2. De *community of interest* gaat uit van een gemeenschappelijke interesse of fascinatie, zoals een community rondom een popgroep.
3. Deelnemers van de *community of action* vinden elkaar in dezelfde idealen en bereidheid daarvoor iets te veranderen. Dit type community, ook wel een beweging genoemd, mobiliseert zich om beleid, wetten en regels veranderd te krijgen.
4. Bij de *community of location* is de plek waar de leden wonen of werken het gemeenschappelijke element. Samen zorgen de leden voor de directe leefomgeving.
5. In de *community of circumstance* bevinden mensen zich in dezelfde levensfase of levensomstandigheid. Denk hierbij aan werkzoekenden of aan patiënten met bijvoorbeeld chronische hoofdpijn.
6. Om een gezamenlijke doelstelling te behalen komen mensen bij elkaar in een *community of purpose*, zoals de schrijvers van Wikipedia-artikelen.
7. *Supportcommunity's* zijn geen community's in strikte zin. De deelnemers gaan geen langdurige verbintenis met elkaar aan, maar hebben een probleem waarvoor ze hulp zoeken bij anderen.

Voorwerk en inrichting

Goed voorwerk is essentieel bij de totstandkoming van een community. Denk daarbij aan het bepalen van het communityconcept (gebaseerd op een gemeenschappelijke deler van de deelnemers), het inrichten en in contact komen met een groep ambassadeurs en het vinden van een communitymanager. Maar ook zul je aandacht moeten besteden aan de aanbesteding en selectie van een platform, het voorbereiden van de adoptie (het omarmen van de community door gebruikers, als oplossing van een van hun uitdagingen), de verzorging van de content (van activiteiten- tot contentkalender) en het modereren van de community.

De gewenning en de deelname door de medewerkers aan de nieuwe community zijn eveneens van belang. Vergeet ook niet de community te evalueren op zijn resultaten, bijvoorbeeld door de *Sense of community index* (een vragenlijst om gemeenschapsgevoel te meten) of via kritieke prestatie-indicatoren (kpi's).

Winactie: 3x het boek 'Organiseren van communities'

Namens uitgeverij Scriptum mogen we drie exemplaren van *Organiseren van communities* weggeven. Geïnteresseerd in een exemplaar? Stuur voor 17 april een mail naar redactie@informatieprofessional.nl o.v.v. 'Winactie Communities'.

Rol van informatiespecialist

In de rol van communitymanager zien Staal en Wagenaar veel parallellen met de functie van communicatieadviseur. Maar ikzelf meen dat ook de informatiespecialist bij uitstek zou kunnen passen in deze rol, als verbinder in het verzamelen, borgen en implementeren van kennis en informatie.

Idealiter is een communitymanager een professional die de rol fulltime op zich neemt. De communitymanager is het 'schaap met de vijf poten'. Hij beweegt zich makkelijk tussen verschillende lagen van de organisatie en laat steeds de waarde van de community zien aan zowel de organisatie als de leden. Hij traint hen en bouwt in de organisatie kennis op over community's.

De auteurs menen dat de meest effectieve communitymanager iemand is met inhoudelijke kennis over het onderwerp waar de community over gaat. In de praktijk ervaar ik echter dat een onafhankelijk procesbegeleider ook, of juist, van grote meerwaarde kan zijn.

Handvatten

Organiseren van communities neemt je mee door de ontstaansgeschiedenis van community's en is bedoeld voor bedrijven die er een willen beginnen of doorontwikkelen. De auteurs menen dat je na verloop van tijd zult merken dat de investeringen in een community zich terugbetalen in nieuwe merkambassadeurs, loyaliteit van klanten en eventueel meer verkoop.

Als naslagwerk is het boek lastiger te gebruiken. Er zijn veel verwijzingen naar niet altijd duidelijke bronnen, maar die komen niet naar voren in het notenapparaat, dat bestaat uit (soms niet werkende) websiteadressen. Voor de praktische uitwerking voor het inrichten van community's ben je juist vaak aangewezen op deze internetbronnen. Het boek is wél enig in zijn soort en geeft veel inzichten en handvatten. Daarmee is het een onmisbaar handboek voor het organiseren van community's. <

75 jaar NIOD
Van documentatie naar data

Op 8 mei bestaat het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies 75 jaar. Opgericht als documentatie- en onderzoekscentrum voor de Tweede Wereldoorlog onderzoekt het instituut tegenwoordig ook ander grootschalig geweld en genocides. De hoofdtaak van de afdeling Collecties & Diensten is in al die tijd niet veel veranderd, de vorm waarin wel.

Marjo Bakker
Teamleider Collecties bij
het NIOD Instituut voor Oorlogs-,
Holocaust- en Genocidestudies

Mooie verhalen zijn het, die over de eerste jaren van het toenmalige Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. De eerste medewerkers waren nog onervaren in het bedrijven van contemporaine geschiedenis en met documentatiekunde en archiefbeheer, maar dat stond collectievorming en onderzoek niet in de weg. De 'vrijgevochten jongelieden' van het instituut haalden in vrachtwagens zelf het archief van de voormalige bezetters wel even in Duitsland op. Bovendien hadden ze, op initiatief van oprichter professor N.W. Posthumus, vanaf 1943 al in het geheim illegale bladen, pamfletten en clandestiene literaire uitgaven samengebracht voor het instituut dat er na de oorlog zou komen.
Bij de oprichting op 8 mei 1945 – drie dagen na de bevrijding – kreeg het Rijksinstituut van de overheid de taak om documentatie over de Tweede Wereldoorlog te verzamelen. Het doel ervan: de geschiedenis van de Duitse bezetting in Nederland optekenen. Het instituut zou dan ook van tijdelijke aard zijn. Wanneer al het materiaal bijeen was gebracht en de oorlogsgeschiedenis in verschillende publicaties was vastgelegd, kon het bureau zijn deuren sluiten. Zover is het nooit gekomen.

'De oprichting van een nationaal documentatiecentrum over de oorlog sloot aan bij een verlangen naar vroeger'

Collectievorming

De oprichting van een nationaal documentatiecentrum over de oorlog sloot aan bij een ontwikkeling in de eerste helft van de twintigste eeuw: het verlangen naar vroeger, gepaard met de belangstelling voor wat nu erfgoed heet. Bovendien werd met het documentatiecentrum aangehaakt bij een toenemende overheidsbemoeienis op allerlei gebied, een stijgende informatiebehoefte door een groeiende economie en het hogere scholingsniveau van de bevolking én de ontwikkelingen bij openbare bibliotheken en documentatie. Want bij speciale (bedrijfs) bibliotheken was de term 'documentatie' doorgedrongen. Niet alleen boeken maar ook ander materiaal over een onderwerp konden in één collectie verenigd worden. Dat was geheel van toepassing op het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, waar kranten(knipsels), affiches, pamfletten, foto's, boeken en archieven verzameld werden.
De eerste drie jaar lag de focus van het instituut op het redden van zoveel mogelijk materiaal met betrekking tot de oorlog. Twee kenmerken van dit verzamelproces zijn nog altijd duidelijk zichtbaar in de NIOD-collectie: de belangstelling voor de ervaringen van particulieren, via het bijeenbrengen van egodocumenten, en het verzamelen van in de oorlog gevormde archieven waar de overheid verantwoordelijk voor is. Een voorbeeld van het laatste zijn de archieven van nationaalsocia-

Studiezaal van het NIOD

Foto: Harco Gijsbers

listische instellingen of overheidsinstellingen.
Het instituut had echter niet als enige belang bij deze overheidsarchieven. Ook voor het werk van de Bijzondere Rechtspleging (het berechten van personen die na de oorlog werden verdacht van collaboratie) en het Informatiebureau van het Nederlandse Rode Kruis waren ze essentieel. Het archivistische principe van *respect des fonds* sneuvelde omdat documenten verspreid raakten over deze organisaties. Deze opdeling van archiefmateriaal is bepalend geweest voor de samenstelling van de NIOD-archiefcollectie.

Orde in de chaos

Het archiefmateriaal dat de eerste tien jaar binnenkwam, verkeerde vaak in chaotische staat. Zo ontbrak de oorspronkelijke rangschikking en samenhang. Omdat de collectie ten dienste stond van het onderzoek, was een beschrijving naar formele kenmerken niet voldoende. Ook de historische of juridische waarde van de stukken (komen er gegevens over strafbare feiten in voor?) moest worden aangeduid. Daardoor zijn afzonderlijke stukken soms beschreven in de vorm van korte samenvattingen, iets wat ongebruikelijk is in de archivistiek. Evenals de collectievorming stond dus ook de ontsluiting ten dienste van het wetenschappelijk onderzoek.

‘Evenals de collectievorming stond ook de ontsluiting ten dienste van het wetenschappelijk onderzoek’

Meer focus en verbreding

De oorlogsdocumentatie van particulieren, zoals dagboeken (vaak voorzien van krantenknipsels en ander documentatiemateriaal), briefwisselingen en fotoalbums, kwam in de beginperiode van het instituut in grote stromen binnen. De oproep daartoe van minister Bolkestein tijdens de oorlog op Radio Oranje en in de naoorlogse radiotoespraakjes van directeur Loe de Jong, dagbladadvertenties en affiches waren niet aan dovemansoren gericht geweest.
Tussen 1948 en 1955 ging het instituut een nieuwe fase in. Het grote verzamelwerk was gedaan, het werd tijd om te gaan schrijven. De acquisitie volgde voortaan het onderzoek. Het instituut veranderde langzaamaan van een ‘verzamelstation van nationaal leed’ naar een wetenschappelijke instelling – hoewel de aanwas van particulier materiaal nooit is opgedroogd. Ook in 2020 brengen particulieren oorlogs(ego)documenten naar het NIOD.
Waar je in de archief- en beeldcollectie vooral materiaal uit en over de Tweede Wereldoorlog vindt, omvat de bibliotheekcollectie van het NIOD ook publicaties over ander grootschalig geweld (genocides) in de twintigste en eenentwintigste eeuw. De bibliotheek heeft uit de aard van het materiaal (boeken die in de handel zijn) altijd makkelijker kunnen aansluiten bij de ontwikkelingen in het NIOD-onderzoek, terwijl de archief- en beeldcollectie een stabielere collectievorming kent waarin de Tweede Wereldoorlog centraal staat. In samenspraak met de onderzoekers wordt nu gekeken of ook de archiefcollectie kan worden verbreed. Denk daarbij aan materiaal dat betrekking heeft op andere conflicten waar het NIOD onderzoek naar doet, zoals die in voormalig Joegoslavië en Syrië.

Onderzoeksdata avant la lettre

Het Rijksinstituut maakte zelf ook bronnen; tegenwoordig zouden we ze 'onderzoeksdata' noemen. Zo interviewden medewerkers tussen 1945 en 1950 honderden slachtoffers en een enkele dader over hun oorlogservaringen en legden dat vast in verslagen en enquêteformulieren. Deze *oral history*-collectie vormde een aanvulling op de geschreven bronnen. En soms ook bijna het enige materiaal dat over een onderwerp beschikbaar was, bijvoorbeeld over de Razzia van Rotterdam in november 1944.

Het NIOD pionierde dus met de 'mens als bron' en werd zelfs 'de bakermat van de mondelinge historische documentatie in Nederland' genoemd. Daarnaast is er een collectie woordelijke verslagen van processen, waarvoor het instituut beschikte over speciale Amerikaanse opnametoestellen, de zogeheten Webster Wire Recorders.

Net als bij andere onderzoeksinstellingen in Nederland is er vanaf circa 2010 aandacht voor vrij toegankelijke digitale onderzoeksdata. Om onderzoekers te ondersteunen bij het creëren en toegankelijk maken van hun onderzoeksdata, werd aan de afdeling Collecties & Diensten de nieuwe functie 'data steward' toegevoegd.

Ook in 2020 zijn de onderzoeksdata van de NIOD-historici, naast een enkele database, nog altijd interviews over de Tweede Wereldoorlog. Een nieuwe generatie onderzoeksdata, namelijk over hedendaags massaal geweld, dient zich echter aan: NIOD-onderzoeker Ugur Üngör interviewt momenteel Syrische vluchtelingen. De aandacht voor het beheer van onderzoeksdata heeft een mooi *side effect*: de collectie-medewerkers raken op nieuwe manieren betrokken bij het onderzoek: je zorgt nu niet alleen voor toegang tot de benodigde informatie, maar je levert ook een bijdrage aan de opbouw van het onderzoek.

Dienstbetoon

Vanaf het allereerste begin is het geven van informatie aan overheidsinstellingen, particuliere organisaties en privépersonen – het zogenaamde 'dienstbetoon' – een belangrijke taak van het instituut. Hierbij gaat het zowel om directbetrokkenen (en later de (klein) kinderen) als om – in de eerste jaren – de vertegenwoordigers van bijvoorbeeld de Commissie van de Perszuivering en rechercheurs van de Bijzondere Rechtspleging.

Daarnaast is de dienstverlening gericht geweest op een heel andere opdracht: het verifiëren van aanvragen voor uitkeringen aan oorlogsslachtoffers. Deze taak startte in 1947 toen de Wet Buitengewoon Pensioen in werking trad voor verzetsmensen en hun nabestaanden. Meer dan honderdduizend claims en aanvragen heeft het NIOD behandeld.

Tevens kwam er een Erelijst van Gevallenen tot stand. Voor deze lijst ontving men 18.000 formulieren met naamopgave en beschrijving van de verzetsdaden van de slachtoffers. Ook al deze gegevens moesten door het instituut worden nagetrokken.

De onvoorziene verificatietaak duurt tot op de dag van vandaag voort en toont de maatschappelijke relevantie van de NIOD-collectie. Mede aan de hand van de collectie worden uitkeringen wel of niet uitgekeerd, een eerbetoon wel of niet verleend en werden oorlogsmisdadigers opgespoord en berecht.

'Ook in 2020 zijn de onderzoeksdata van de NIOD-historici nog altijd interviews over WOII'

Studiezaal

De verhuizing in 1997 van Herengracht 474 naar het huidige pand aan de Herengracht 380 in Amsterdam betekende niet alleen een naamsverandering (van Rijksinstituut naar Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie), maar ook een verandering in de dienstverlening. Moest je eerder altijd je bezoek aankondigen en bepaalde het personeel welk materiaal je te zien kreeg; nu is er een openbare studiezaal waar bezoekers naartoe kunnen komen om door de collectie te struinen en te studeren.

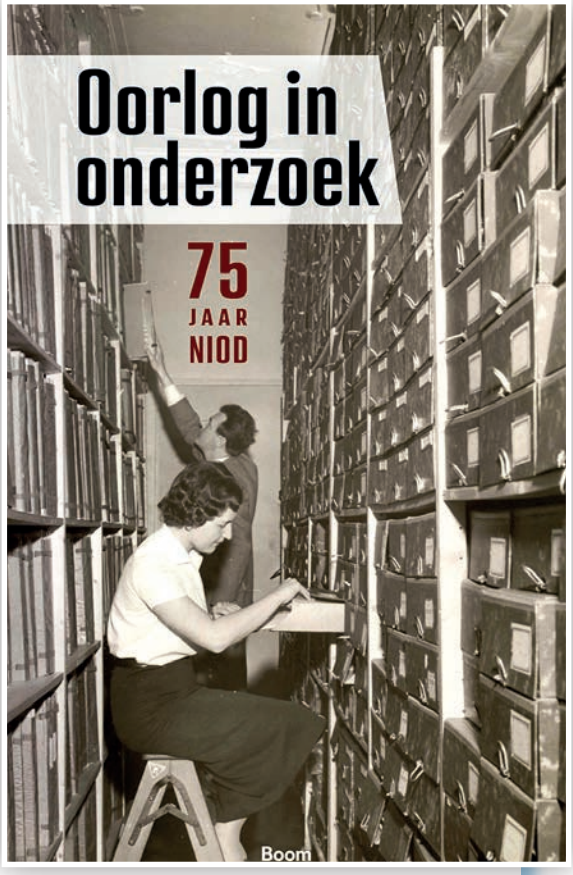
Door het imponerende pand en het feit dat je nog steeds moet aanbellen, is het helaas nog niet voor iedereen vanzelfsprekend om binnen te lopen. Desondanks is het aantal bezoeken aan de studiezaal de laatste tien jaar gestegen, van ruim drieduizend naar ruim vierduizend per jaar. Ook het aantal schriftelijke informatievragen blijft toenemen.

Bovendien is er door de samenwerking en in 2010 de fusie met het Centrum voor Holocaust en Genocide Studies (CHGS) een jonge generatie genocide-onderzoekers in de studiezaal te vinden. Zij raadplegen vooral de bibliotheekcollectie hedendaagse genocides en massaal geweld.

Vragenstellers en bezoekers die komen voor de Tweede Wereldoorlog-collectie doen voor tachtig procent familieonderzoek. Opvallend is dat elke

Jubileumactiviteiten

Het jubileumboek *Oorlog in onderzoek. 75 jaar NIOD* ligt eind april 2020 in de winkel. Op de sociale mediakanalen van het NIOD vind je via #NIOD75 nieuws over het heden en verleden van het 75-jarige instituut.

Marjo Bakker, Petra Drenth, Jeroen Kemperman en Hinke Piersma (red.) | *Oorlog in onderzoek. 75 jaar NIOD* | Amsterdam | Boom | ⇨ 2020 | 192 pagina's | ISBN 9789024430932 | € 29,90

generatie onderzoekers dezelfde onderwerpen (her)bestudeert. Misschien komt dat omdat er meer informatie (digitaal) beschikbaar is.

Gedigitaliseerde collecties

Gedigitaliseerde collecties zijn eigenlijk de nieuwe bronnenpublicaties zoals het instituut ze de eerste decennia van zijn bestaan publiceerde. De afgelopen twintig jaar is zo'n tien procent van de NIOD-archiefcollectie gedigitaliseerd. Van de oorlogspublicaties in de bibliotheekcollectie is bijna de helft digitaal beschikbaar, de beeldcollectie is vrijwel geheel gedigitaliseerd. Dat gebeurde vooral via *Metamorfoze*, het nationale programma voor het behoud van papieren erfgoed, en het *Erfgoed van de Oorlog*-programma van het ministerie van VWS (2007-2010), maar ook via losse projecten.
Tegenwoordig staat het verbeteren van de digitale toegankelijkheid van reeds gedigitaliseerde collecties en het experimenteren met bijvoorbeeld transcriptietools en crowdsourcing op het programma. In het huidige *Dagboeken Project* transcriberen zo'n honderddertig vrijwilligers de 2100 dagboeken uit de NIOD-collectie.
Op het verlanglijstje staat de digitalisering van enkele Duitse justitiële archieven (de zogenaamde 'arrestantenarchieven'). Dat geldt ook voor de bijbehorende cartotheken met nadere toegangen, die essentieel zijn voor de dienstverlening op de studiezaal omdat ze veel informatie over personen bevatten. Tevens is er de behoefte om het (reeds) gedigitaliseerde materiaal in meer gewenste formaten beschikbaar te stellen ('collection-as-data').

Privacy

Dagboeken en archieven van bijvoorbeeld de concentratiekampen Vught en Westerbork zijn digitaal beschikbaar, maar vanwege privacywetgeving niet altijd online raadpleegbaar. Voor een groot deel van de NIOD-archiefcollectie, en voor oorlogsarchieven in het algemeen, is de openbaarheid beperkt als gevolg van de beperkingen die de Archiefwet en de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) stellen.

'Het ultieme doel is de digitale zelfredzaamheid van de bezoeker'

Linked open data WO2-thesaurus

In 2012-2015 is de NIOD-trefwoordenlijst opgeschoond en omgezet in een thesaurus zodat de relaties tussen de onderwerpen beter zichtbaar konden worden gemaakt. Deze WO2-thesaurus is door het Netwerk Oorlogsbronnen (NOB) in 2016 als linked open data gepubliceerd. NOB gebruikt de WO2-thesaurus om geautomatiseerd de tien miljoen bronnen uit honderden oorlogscollecties met elkaar te verbinden. Juist in een digitale omgeving blijkt zo'n *old skool* instrument als een thesaurus weer van groot belang.

Affiche RIOD NIOD - Beeldbank WO2

'Er is nu een jonge generatie genocide-onderzoekers in de studiezaal te vinden'

Dit wil zeggen dat je persoonsgegevens in oorlogsarchieven (inclusief onderzoeksdata) niet zomaar mag publiceren. NIOD-collecties kunnen daarom nooit simpelweg online worden gezet. Crowdsourcingprojecten bijvoorbeeld dienen plaats te vinden in een afgeschermde omgeving. Interviews moeten altijd voorzien zijn van toestemming van de geïnterviewden (*informed consent*). Bovendien zijn de dynamische of onderzoeksarchieven 'WOB-baar', omdat het nog niet overgedragen overheidsarchieven betreft. In 2025 komen de beperkt openbare overheidsarchieven volgens ministerieel besluit vrij. Een belangrijk moment om via digitalisering op voorbereid te zijn.

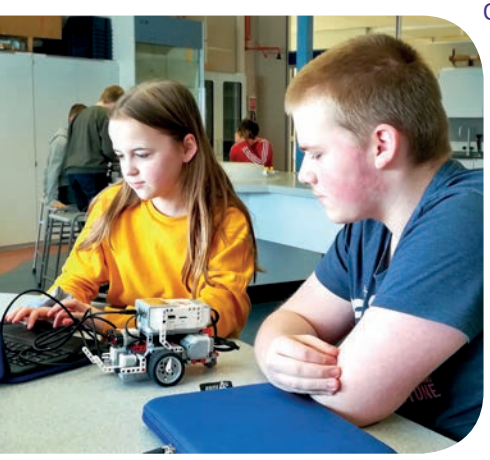
Digitale zelfredzaamheid

De afdeling Collecties & Diensten richt zich nu op uitgebreidere digitale toegang tot de collecties. Het ultieme doel is de digitale zelfredzaamheid van de bezoeker, van de onderzoeker naar een familiegeschiedenis tot de *digital humanities* wetenschapper. Een belangrijk middel hiertoe is de overdracht van de kennis uit het hoofd van de informatiespecialist naar het web. Of anders gezegd: het aanbieden van context en uitleg bij online collecties.
Maar misschien is de digitale zelfredzaamheid wel een utopie, zegt Hubert Berkhout, teamleider Diensten bij het NIOD. Informatiespecialisten blijven volgens hem nodig om de weg te vinden in de archieven. Neem de justitiële archieven van de Duitse bezetter: die zijn berucht gecompliceerd. Wanneer je eenmaal iets hebt gevonden in digitaal beschikbare archieven, wat zie en lees je dan precies? En is dat überhaupt uit te leggen online? Vandaar dat het NIOD ook de sterke inhoudelijke dienstverlening op de studiezaal en in de correspondentie wil behouden.
Tot slot kijken we samen met Netwerk Oorlogsbronnen naar de linked open data WO2-thesaurus (zie kader): welke mogelijkheden kan de thesaurus vervullen bij het zoeken en vinden in een infrastructuur van met elkaar verbonden collecties? 'Van oorlogsdocumentatie naar oorlogsdata' en 'van het hoofd naar het web' zijn de komende jaren leidraad bij het Collecties & Diensten-team van het NIOD. <

BMO voor mediatheken

Robotica in de klas

'Heeft iedereen het programma *Mindstorms* op zijn beeldscherm staan?' vraagt technisch onderwijsassistent Vincent Rijntjes aan de leerlingen. Het is dinsdag, het begin van het zesde uur. We zijn in een lokaal van het sciencelab, het domein van de exacte vakken. Op de labkast wachten zeven robotjes van Technisch Lego op wat komen gaat. Een groep van veertien leerlingen uit verschillende brugklassen van De Noordgouw is begonnen aan de tweede les robotica. Deze les maakt deel uit van het profiel research.

Sennah en Keano

Op het scherm staat de volgende opdracht: 'Halve meter vooruit rijden, gevolgd door een bocht van 900.' Sennah Haenen en Keano Hofmeyer, twee twaalfjarige leerlingen uit 1b, vormen samen een team. Sennah programmeert vooral, waarna Keano het robotje op de grond zet. Recht vooruit is geen probleem voor het karretje, maar de bocht wel. Sennah en Keano hebben zelf de veelzeggende naam op de display van hun robot gekozen: 'We kunnen het eerst niet en nu wel'. Wilko van Vemde, docent natuur- en scheikunde, vertelt dat ze juist leren door zelf problemen op te lossen. 'En als het echt niet werkt, dan help ik natuurlijk.' Ondertussen racen er diverse robotjes over de vloer van het lokaal. Soms met een leerling er languit naast. Ze gaan helemaal op in het aansturen van de karretjes.

Ik vraag Wilko wat de leerlingen leren bij robotica. Als eerste noemt hij programmeren, maar daarnaast ook analytisch denken, problemen oplossen, omgaan met teleurstellingen en natuurlijk samenwerken. Wilko: 'Ze leren het beste wanneer ze actief bezig zijn.' Zo organiseert hij ook wedstrijdjes, waarbij leerlingen een bepaalde opdracht zo goed mogelijk moeten uitvoeren of hij laat leerlingen het resultaat van hun inspanningen aan de rest van de klas presenteren. Sennah en Keano hebben het inmiddels ook voor elkaar: hun robotje is de bocht om!

Tineke van Ommeren, voorzitter BMO en mediathecaris/onderwijsinstructeur De Noordgouw Heerde

kvan archivarissen

Archiefdagen 2020

Op maandag 8 en dinsdag 9 juni worden de Archiefdagen 2020 gehouden in De Prodentfabriek in Amersfoort. Het thema is FAIR en dat heeft een dubbele betekenis. FAIR in de zin van de maatschappelijke waarde: rechtvaardig. Maar ook FAIR in de betekenis van het beschikbaar stellen van archieven (data): Findable (vindbaar), Accessible (toegankelijk), Interoperable (uitwisselbaar) en Reusable (herbruikbaar).

We leven in een tijd van onbegrensde technische mogelijkheden. Wat bevragen wij? Hoe zorgen we ervoor dat we de juiste data hebben om te bevragen? En hoe gaan we om met de gevoeligheden die daarbij horen, wanneer de techniek steeds meer de overhand lijkt te hebben? FAIR gaat ook over de essentie van het archief. In hoeverre houden archieven het verleden in een houdgreep door de geschiedenissen van gemarginaliseerde groepen als migranten, voormalige gekoloniseerde groepen en LHBTIQ+-gemeenschappen in de samenleving te negeren, eenzijdig te belichten of zelfs onzichtbaar te maken? Zijn er alternatieven? Kan digitalisering een rol spelen in het creëren van een rechtvaardiger archief dat meerstemmigheid als uitgangspunt heeft?

De Prodentfabriek in Amersfoort

Programma maandag

De openingslezing op maandag wordt verzorgd door **Evgeny Morozov**. Daarna zal **Abdelkader Benali** ingaan op de Canon in alle facetten. Na de lunch zijn er workshops en wordt er gedebatteerd over de Canon en archieven. De dag wordt afgesloten met de keynote van ex-astronaut **André Kuipers**.

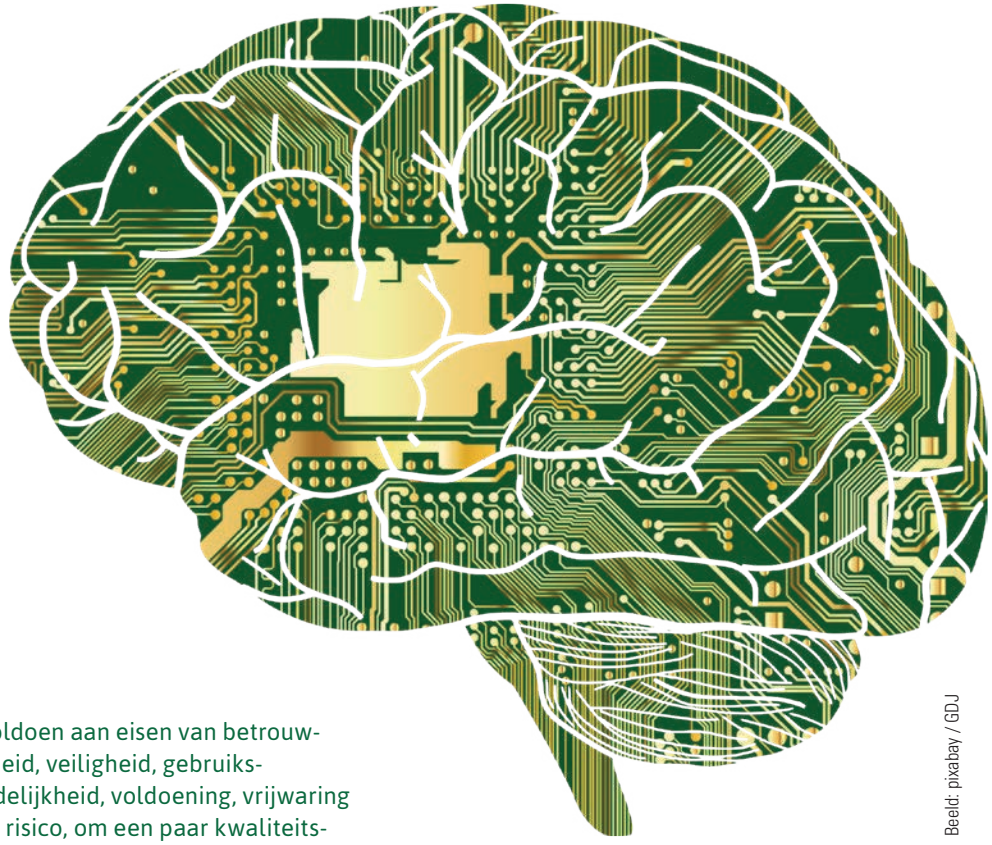
Programma dinsdag

Maxim Februari opent de tweede dag. Hij spreekt aan de hand van de casus SyRi. Daarna vertelt **Julia Noordegraaf** over digitaal erfgoed versus 'citizen science', gevolgd door een debat. In de middag komt directeur **Melanie Peters** van het Rathenau Instituut aan het woord.

De Archiefdagen worden georganiseerd door KVAN/BRAIN.
Kijk voor meer informatie op archiefdagen.nl.

Professionele verantwoordelijkheid

Onlangs belde ik met mijn bank. Ik had (weliswaar op hun verzoek) kritiek geleverd op de website, die niet toegankelijk was en nog wat andere onvolkomenheden kende. Dat toegankelijkheid verder gaat dan het goed bedienen van blinden en slechtzienden, was een openbaring voor de persoon aan de andere kant van de lijn.

Beeld: pixabay / GDJ

Gemeentes vragen om extra geld voor het toegankelijk maken van websites (en krijgen dat van het Rijk). De toegankelijkheidseisen (voorheen webrichtlijnen genoemd) staan al een jaar of vijftien op rijksoverheid.nl. Na vijftien jaar is het een wettelijke eis geworden, maar in die tijd is het nog niet gelukt om 77 procent van de gemeentelijke websites toegankelijk te maken.

Tijdens de zorgstakingen hoorde iedereen op het NPO-journaal een stakingscooördinator expliciet het grootste probleem voor werkdruk noemen: de invoering van een nieuw EPD. Navraag leerde dat het medisch personeel verschillende systemen heeft en gegevens van het ene in het andere systeem moet overtikken.

Natuurlijk kunnen we het hebben over opdrachtgevers die iets niet vragen, over bestuurders die te makkelijk een softwareleverancier willen geloven of zeggen dat zolang iets wettelijk niet hoeft, het goedkoper kan.

Maar we zouden ook wat kunnen zeggen over onze professionele verantwoordelijkheid?
We horen systemen te ontwerpen die voldoen aan eisen van betrouwbaarheid, veiligheid, gebruiksvriendelijkheid, voldoening, vrijwaring tegen risico, om een paar kwaliteitseisen te noemen.

Een belangrijk probleem is, volgens de SER, dat werknemers niet digitaal vaardig genoeg zijn. Werknemers moeten steeds meer weten van digitale ontwikkelingen. Er worden daarom verscheidene regionale centra opgericht om die kennis te verwerven. Begrijp me niet verkeerd. Het zijn best veel mensen die niet met Word en Excel kunnen omgaan of niet kunnen lezen en schrijven (meer dan twee miljoen mensen!). Helpen om mensen vaardiger te maken, juich ik toe.

Verplaatsen we dan niet het probleem naar het bordje van de ontvangers van 'onze' systemen? We kunnen ook systemen ontwerpen die fouten voorkomen, die passen bij het gebruikersprofiel, die intuïtief zijn, toegankelijk zijn en nog meer van die 'kwaliteitsdingetjes'. Soms hoor ik IT'ers het probleem naar de opdrachtgever verplaatsen en zeggen 'de opdrachtgever heeft er niet om gevraagd' of, wat ik persoonlijk erger vind, 'dan hadden ze het zomaar niet moeten vragen'.

Wat verstaan we als beroepsgroep eigenlijk onder een goede IT'er? Zijn we eigenlijk wel een beroepsgroep? Zouden we ons moeten conformeren aan een eed? Natuurlijk, ons vak is net zo divers als geneeskunde, of rechten, maar een beroepseed is daar mogelijk. Zo'n eed betekent daar: regelmatige scholing en ethisch handelen. In de onze zou moeten staan dat we kwaliteit leveren en de opdrachtgever goed informeren.

We hebben zo'n leuk multidisciplinair vak, waarin we met vele professionals binnen en buiten ons vakgebied goed kunnen samenwerken om er iets moois van te maken waarbij Value niet alleen geldwaarde is. De eerste zin van het Agile manifesto is: We are uncovering better ways of developing software by doing it and helping others do it. Sprinten tot het goed is, is als een marathon lopen zonder voorbereiding.

Antonia Wildvank is bestuurder van de KNVI, en is al jaren bezig met professionalisering zowel IT'ers als opdrachtgevers

TRENDS VOOR OPENBARE BIBLIOTHEKEN: DATA, INFORMATIE EN BURGERSCHAP

Marianne Hermans
Kennisadviseur bij
de Koninklijke Bibliotheek

Op Bibliotheekinzicht.nl is een Trenddossier gepubliceerd. Hierin komen technologische en maatschappelijke ontwikkelingen langs op gebieden die voor openbare bibliotheken relevant zijn. Neem de ontwikkelingen rond data en digitaal burgerschap. Wat kan de bibliotheek op dit vlak betekenen?

Demografische, economische en technologische ontwikkelingen zijn van grote invloed op de manier waarop we leren, werken, consumeren en samenleven. Als middelpunt van de lokale gemeenschap hebben openbare bibliotheken daar dagelijks mee te maken. Deze veranderingen leiden tot nieuwe vragen over de rol van de bibliotheek. In het onlangs gepubliceerde Trenddossier zijn een aantal trends verzameld op gebieden die voor bibliotheeksector relevant zijn, zoals lezen, jeugd en media, data, arbeidsmarkt en leren, de publieke ruimte, burgerbetrokkenheid en publieksparticipatie. Hieronder worden een paar ontwikkelingen rond data en digitaal burgerschap toegelicht.

Datasamenleving

In de hele samenleving wordt op steeds meer plaatsen en manieren data verzameld, via sensoren in apparaten, camera's, zoekgedrag en sporen die we achterlaten op internet. De toenemende verknooptheid van al deze datastromen roept vragen op over privacy en surveillance, en over de mogelijkheden van de bibliotheek om haar gidsfunctie een hernieuwde invulling te geven.
Bibliotheken kunnen met hun activiteiten en informatie bijdragen aan bewustwording bij burgers over de gevolgen van de datasamenleving en het delen van persoonlijke gegevens. Mogelijk kunnen bibliotheken tevens meedenken en meedoen aan een alternatief voor de huidige commerciële platforms. Daartoe is het belangrijk om inzicht te krijgen in deze ontwikkelingen. De centrale vraag daarbij: hoe is technologie zo in te zetten dat het juist niet de menselijke neiging tot aandacht voor roddel en sensatie voedt, maar daar een alternatief voor biedt.

AI in de bibliotheek

De toepassing van AI raakt aan de traditionele taken van bibliotheken, zoals het ordenen van informatie en het beschikbaar maken van kennis. Big data, dat wil zeggen grote hoeveelheden ruwe, ongestructureerde data, is niet te vatten in een sluitend (bibliotheek)systeem, maar algoritmes zijn in staat om gigantische hoeveelheden ongestructureerde data te doorzoeken. Zo kan AI worden ingezet door op basis van toegekende trefwoorden bepaalde werken op te nemen in de collectie. En door analyse van het lees- en zoekgedrag kunnen gebruikers op maat gesneden aanbevelingen krijgen. De inzet van AI en data is dus van invloed op de dienstverlening en de manier van werken van bibliotheken. Deze ideeën worden nog niet breed in praktijk gebracht. Er zijn bibliotheken en commerciële startups bezig met het ontwikkelen van *recommenders* op basis van leengedrag en interesse, en onder andere de TU Delft doet onderzoek naar de toepassing van AI bij het samenstellen van een gebalanceerde collectie.

Bewustwording en dialoog

Naast de mogelijkheden die AI biedt voor het verbeteren en ontwikkelen van diensten, kan de bibliotheek een rol vervullen in het creëren van bewustwording en dialoog over de morele vraagstukken die bij AI komen kijken, en over de gevolgen van de datasamenleving voor burgers. Daarnaast is het van belang dat de ontwikkeling van AI gevolgd en gevoed wordt vanuit de openbaarheid. De samenleving is erbij gebaat dat gebruikte data representatief zijn voor de hele gemeenschap en niet slechts voor de dominante meerderheid of de (kans) rijkste groep.

Meedenken

Door trends in een bredere context te plaatsen kunnen we er duiding aan geven: wat betekenen deze ontwikkelingen voor bibliotheken? Uiteraard kunnen bibliotheken zelf hier het beste over nadenken. We hopen dat een trendverkenning zoals deze daaraan een bijdrage kan leveren. Een trendverkenning is nooit af. Het is een momentopname die voortdurend aangevuld kan worden en voorzien van nieuwe contexten.
In 2020 zullen we verder blijven werken aan trends, samen met de sector. Heb je vragen of interesse om verder te praten over de thema's uit het Trenddossier of de Kennisagenda voor Openbare Bibliotheken? Neem contact op met Marianne Hermans (marianne.hermans@kb.nl) of Marjolein Oomes (marjolein.oomes@kb.nl), kennisadviseurs bij de KB.

EU-HOF: EBOOK IS GEEN SOFTWARE EN OOK GEEN BOEK

Hoe moet de Europese regelgeving nu precies worden geïnterpreteerd ten aanzien van tweedehands ebooks? Dat wilde de Haagse rechtbank weten van het Hof van Justitie van de EU. Het langverwachte antwoord volgde eind 2019.

Beeld: pixabay / pixel2013

In februari staakte Tom Kabinet, een platform voor tweedehands ebooks, zijn activiteiten. Het bedrijf begon medio 2014 een 'Marktplaats' voor tweedehands ebooks. Want waarom zou je een gekocht digitaal boek niet mogen doorverkopen als het verhandelen van de gedrukte versie gewoon legaal is?
Deze ogenschijnlijk eenvoudige vraag werd al meteen in 2014 inzet van een juridisch geschil. De Groep Algemene Uitgevers (GAU) van het uitgeversverbond (thans Mediafederatie) spande een procedure aan om de site uit de lucht te krijgen. De vrees van rechthebbenden was dat er een levendige handel in illegaal verkregen titels zou ontstaan die de verkoop van nieuwe ebooks grote schade zou toebrengen.
Na de nodige juridische schermutselingen – en pogingen van het bedrijf om aan de bezwaren tegemoet te komen – kwam een beroepszaak uiteindelijk bij de Haagse rechtbank terecht. Die riep de hulp in van het Hof van Justitie van de EU. Hoe moest de Europese regelgeving ten aanzien van tweedehands ebooks nu precies worden geïnterpreteerd?

Antwoord

Vlak voor kerst kwam het Luxemburgse hof met haar langverwachte antwoord op de zogeheten 'prejudiciële vragen' uit Nederland. Dat antwoord komt erop neer dat er volgens het EU-recht wel degelijk een onderscheid moet worden gemaakt tussen de verkoop van fysieke en digitale boeken.
Bij de verkoop van een gedrukt boek ontvangen de makers en de uitgever een vergoeding en gaat het distributierecht van het exemplaar over op de koper. Die mag het boek dus doorverkopen zonder toestemming van de auteursrechthebbenden. In juristenlingo hebben we het over de uitputting van het distributierecht onder de 'first sale doctrine'.

Dienst

Bij een ebook is er echter juridisch gezien geen sprake van de *verkoop van een product* maar van het *leveren van een dienst*. Als je een ebook 'koopt', sluit je een licentie af op het gebruik van het auteursrechtelijk beschermde materiaal.
Daarbij komt dat een tweedehands digitaal boek niet verslijt. Bij een lagere prijs ontstaat oneerlijke concurrentie met het 'nieuwe exemplaar', die sterker wordt naarmate de omloopsnelheid van het 'gebruikte exemplaar' toeneemt. Rechthebbenden lopen daardoor inkomsten mis: consumenten zullen minder nieuwe ebooks kopen als er identieke maar goedkopere alternatieven zijn.

Verschillen

De uitspraak is grotendeels in lijn met eerdere uitspraken van het Hof, maar lijkt dat op een aantal punten ook niet te zijn. In een eerdere zaak besliste het Hof namelijk dat computersoftware onder voorwaarden wél tweedehands mag worden doorverkocht. Op deze uitspraak had Tom Kabinet een van zijn eerdere bedrijfsmodellen gebaseerd. De motivatie van het Hof is hier strikt juridisch: software valt onder een andere EU-richtlijn, en een ebook is nu eenmaal geen computerprogramma.
Het doet verder vreemd aan dat lidstaten sinds begin dit jaar van de EU een verlaagd btw-tarief mogen hanteren voor digitale publicaties, net als bij gedrukte boeken en periodieken. Doet het verschil tussen fysiek product en online dienst er nu wel of niet toe?
En dan was er nog de uitspraak van hetzelfde Hof in een andere Nederlandse zaak over de vraag of het leenrecht ook van toepassing is op ebooks. Onder bepaalde voorwaarden wel, oordeelden de magistraten.

Kamervragen

Het nieuws dat Tom Kabinet (koeterdeens voor 'lege kast') ermee stopt, leidde in februari dan ook tot vragen van twee VVD-Kamerleden aan de minister van OCW. Met als achterliggende kwestie of er nu rechtsongelijkheid bestaat tussen het uitlenen en het (door)verkopen van ebooks.
Jammer genoeg waren de Kamervragen nogal onscherp geformuleerd. Minister Van Engelshoven kon volstaan met het terechte antwoord dat de praktijk van het digitale uitlenen in Nederland, middels het tussen de openbare bibliotheken, de rechthebbenden en de Staat gesloten *e-lending-convenant*, volledig losstaat van de uitspraak in de zaak-Tom Kabinet. Waarmee de achterliggende vraag openbleef en de *ebookcase* voor het bedrijf wel, maar voor juristen voorlopig nog niet dichtgaat.

Frank Huysmans
Redacteur van IP, bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

VVBAD: ‘ICT-KENNIS BLIJFT BELANGRIJK’

In 2021 bestaat de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie (VVBAD) honderd jaar. Voorzitter Patrick Vanouplines en coördinator Jessica Jacobs vertellen over de ontwikkelingen in het bibliotheek- en archiefveld.

Patrick Vanouplines

‘Een nieuw belangrijk profiel is dat van een data manager/data steward’

Wanneer is de VVBAD opgericht?

‘Dat was in 1921, het jaar van de Wet Destrée, de eerste bibliotheekwet in België. Volgend jaar viert de vereniging haar honderdjarige bestaan, iets om naar uit te kijken. We plannen in 2021 dan ook een speciale editie van ons congres voor informatieprofessionals, *Informatie aan Zee*.’

Op welke beroepsgroepen richt de VVBAD zich?

‘De VVBAD ontstond als beroepsvereniging van bibliothecarissen uit openbare en wetenschappelijke bibliotheken en schoolbibliotheken. In 1982 werd dat uitgebreid naar archivarissen. Op dit moment werkt de VVBAD sectorgericht voor publiek- en privaatrechtelijke archieven, openbare bibliotheken, (hoge)schoolbibliotheken, wetenschappelijke bibliotheken en documentatiecentra.’

‘Vier secties vertegenwoordigen deze verschillende deelsectoren: de sectie Archief en Hedendaags Documentbeheer (AHD), de sectie Openbare Bibliotheken (OB), de sectie Hogeschoolbibliotheken (HSB) en de sectie Wetenschappelijke en Documentaire Informatie (WDI).’

‘Naast deze vier secties is er de projectgroep Overleg Wetenschappelijke Bibliotheken (OWB). OWB is een voortzetting van het in 2014 stopgezette VOWB. In Vlaanderen bleef de behoefte bestaan om te voorzien in een overleg tussen bibliotheken van wetenschappelijke instellingen, hogescholen en universiteiten. Daarom werd in 2015 de projectgroep OWB opgericht onder de vleugels van VVBAD. OWB faciliteert overleg en ondersteunt projecten, zoals depotprojecten en het verzamelen van statistische gegevens over wetenschappelijke bibliotheken om zo tot benchmarking te komen.’

‘Tot slot is binnen de vereniging een Overleg Kunstbibliotheken Vlaanderen (OKBV) actief.’

Hoeveel professionals hebben zich bij de VVBAD aangesloten?

‘In totaal zijn zo’n 1050 leden bij ons aangesloten. Meer dan de helft daarvan betreft instellingen waar informatieprofessionals werkzaam zijn. Dit zijn voornamelijk openbare (277) en wetenschappelijke (114) bibliotheken, gevolgd door archieven (86). We hebben ook meer dan 500 individuele leden, een tiental daarvan zijn steunend lid en betalen een extra bijdrage. Onder die leden bevinden zich ook de vele bestuursleden die van de VVBAD een sterk netwerk maken. Zo’n 260 informatieprofessionals hebben zich verbonden aan een van onze secties of werkgroepen.’

Wat ziet de VVBAD als haar belangrijkste taak?

‘De VVBAD is dé beroepsvereniging in Vlaanderen van bibliothecarissen, archivarissen en documentalisten. Onze ledenvereniging, ondersteund door een professioneel team, stimuleert overleg en samenwerking in het werkveld, met aandacht voor verdieping en vernieuwing. Voor al onze leden, zowel personen als organisaties,

zijn we een platform voor uitwisseling van kennis en expertise. Door te netwerken, te informeren en activiteiten te organiseren streven we naar de verdere professionalisering en ontwikkeling van de sector. Daarnaast vertegenwoordigt de VVBAD de sector bij overheden en andere partners. Wij treden op als adviseur en belangenbehartiger.'

Hoe wordt de vakvereniging gefinancierd?

'Sinds 2019 draait de vereniging op inkomsten van lidgelden en activiteiten. Onze leden krijgen negen keer per jaar *META* toegestuurd, ons vakblad voor bibliotheek en archief. De secties organiseren vanuit hun ervaring regelmatig studiedagen en we bieden vormingen aan die gericht zijn op de sector. Tweejaarlijks organiseren we het congres *Informatie aan Zee*, waar deelnemers twee dagen lang lezingen volgen en netwerken. In de even jaren organiseren we een studiereis om bibliotheken in het buitenland te ontdekken.'

Welke vakontwikkelingen signaleert de VVBAD?

'Dat is afhankelijk van de sector, natuurlijk. In de wetenschappelijke bibliotheken is dat de ondersteuning van open science in de brede zin van het woord, inclusief het ondersteunen van FAIR en open data. De belangrijkste evolutie is dat de bibliotheek meer dan ooit midden in de onderzoekscyclus staat, niet enkel aan het begin (informatie verzamelen) en aan het eind (publicaties en informatie verspreiden). Wel gaat het nog steeds om de basistaak van een bibliotheek, namelijk kennis vindbaar maken, beheren, integreren en verspreiden, en dat voor zoveel mogelijk mensen, maar op een totaal andere schaal en met een heel gamma aan tools. Dit vereist een permanente vorming van de informatieprofessional.'

'In de archiefsector zien we in eerste instantie ontwikkelingen in het digitaal informatie- en archiefbeheer, digitale archivering op lange termijn en het belang van de archiefexpertise in de huidige en toekomstige digitale informatiemaatschappij.'

'Bij kleinere (bedrijfs-)bibliotheken en documentatiecentra zien we een verschuiving in de taken van de bibliothecaris. Hij of zij is niet langer de persoon die boeken aankoopt en catalogiseert, maar wel diegene die ervoor zorgt dat zijn of haar publiek toegang tot de juiste (digitale) bronnen heeft.'

Zijn er wettelijke taken die van invloed zijn geweest op de beroepsgroep?

'De VVBAD tekende in 2001 een beheersovereenkomst met de Vlaamse overheid. Zij kreeg daarmee de verantwoordelijkheid voor de "organisatie van het structureel overleg tussen openbare bibliotheken, wetenschappelijke bibliotheken, documentatiediensten en archieven". Hiervoor ontving zij een subsidie van de Vlaamse overheid. In 2012 werd het decreet aangepast en kreeg de VVBAD ook officieel de opdracht om "op te treden als vertegenwoordiger van alle aangesloten leden ten aanzien van de overheid, telkens als daarom gevraagd wordt". Haar status als belangenbehartiger werd daarmee officieel erkend. In 2018 kwam er een herstructurering van de bovenbouw en werd het Decreet Lokaal Cultuurbeleid aangepast. Belangenbehartigers werden niet langer gesubsidieerd, waardoor de VVBAD haar structurele subsidie verloor.'

'Bij kleinere (bedrijfs-) bibliotheken en documentatiecentra zien we een verschuiving in de taken van de bibliothecaris'

Hoe ziet de werkgelegenheid voor informatieprofessionals eruit?

'Er zouden naar schatting een kleine 4000 informatieprofessionals in Vlaanderen aan het werk zijn. Het gaat dan om 2400 fulltimers in openbare bibliotheken en 530 fulltimers in bibliotheken van hogescholen en universiteiten. Ruim 230 fulltimers zijn werkzaam in wetenschappelijke en speciale bibliotheken en een ruwe schatting van het aantal archiefmedewerkers komt op 600 uit.'

'Wetenschappelijke bibliotheken hebben nog steeds een tekort aan metadata-experts die informatie via goede metadata gemakkelijk vindbaar maken. Daarnaast is er een tekort aan mensen die training kunnen geven en dus goed kunnen communiceren. Een nieuw belangrijk profiel is dat van een data manager/data steward. Deze persoon helpt data op de juiste manier te beschrijven, ontsluiten en bewaren. Daarnaast blijft ICT-kennis, net zoals de afgelopen decennia, een belangrijke om te kunnen inspelen op recente ontwikkelingen zoals anonimiseringstechnieken, annotatie- en samenwerkingsplatformen, met een bijzondere aandacht voor open source-toepassingen.'

'In de archiefsector merken we een steeds dringender behoefte aan meer digitale informatiebeheerders/archivarissen. Het digitale aspect blijkt toch zeer belangrijk voor de toekomstige informatieprofessionals.'

Jessica Jacobs

ONDERSTEUNING OP AFSTAND

Leen Liefsoens
Redacteur van IP en senior informatiespecialist bij de bibliotheek van de Haagse Hogeschool

MSP360 REMOTE ASSISTANT

MSP360 Remote Assistant is een functionele, gratis tool waarmee je een veilige verbinding op afstand kunt maken tussen twee computers. Beide computers moeten verbonden zijn met internet en bij zowel de hulpverlener als de hulpvrager dient de tool geïnstalleerd of geactiveerd te worden.

MSP360 Remote Assistant is via msp360.com/remote-assistant.aspx te downloaden voor Windows en Mac-computers. Voor hulpverleners is er ook een iOS-versie. Momenteel wordt gewerkt aan de bèta-versie van Android; hiervoor kun je je aanmelden. Voor hulpvragers is er een lichtere Quick-supportversie beschikbaar. Bij deze versie is een installatie niet vereist.

Voor het verzenden van een hulpverzoek kan zowel de hulpvrager als de hulpverlener gebruikmaken van een uitnodiging via een link. Om de verbinding tot stand te brengen, geeft de hulpvrager het identificatienummer van zijn computer en een pincode door aan de hulpverlener. De pincode kan hij instellen via Allow Remote Control. Tevens kan hij de optie 'verbinding met encryptie' aanvinken voor een extra beveiligde verbinding. Dan zal de hulpvrager naast een ID en pincode ook een coderingssleutel moeten verstrekken aan de hulpverlener. Hiermee kan de hulpverlener de verbinding tot stand brengen. Hij heeft hierbij de keuze tussen volledige controle, een weergavemodus of het delen van een specifieke applicatie. Tijdens de verbinding is er via de microfoons een gesprek mogelijk. Tevens is er een chatoptie. Aan beide zijden kan de verbinding weer verbroken worden.

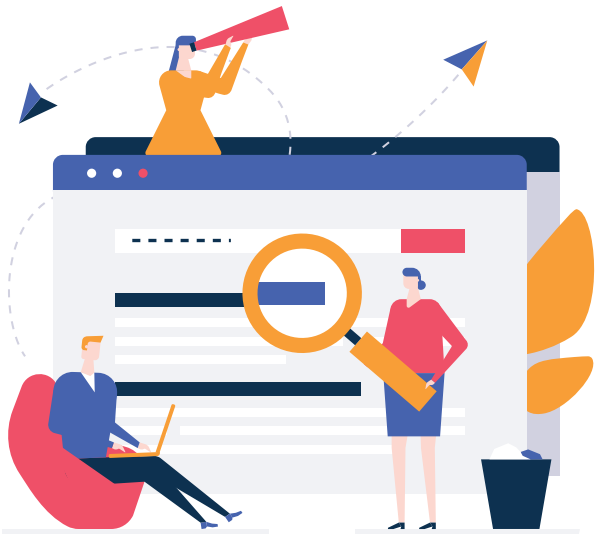
Naast ondersteuning op afstand kun je MSP360 Remote Assistant ook inzetten voor bestandsoverdracht, online demonstraties en trainingen, chatten, videogesprekken en online samenwerking. Je kan de tool zelfs gebruiken om vanuit huis toegang te krijgen tot de computer op je werk of andersom (onbeheerde toegang). Op Medium.com (zie tinyurl.com/r9bflnk) vind je een uitgebreide handleiding.

Om computerproblemen op te lossen, is het handig om op het scherm van de vraagsteller mee te kijken. Als dat fysiek niet mogelijk is, kun je gebruikmaken van MSP360 Remote Assistant en Screenleap.

SCREENLEAP

Met MSP360 Remote Assistant kun je een andere computer volledig overnemen. De hulpverlener kan dan taken uitvoeren op de computer van de hulpvrager. Is het voldoende dat de hulpverlener live meekijkt op het computerscherm van de hulpvrager? Gebruik dan het eenvoudige Screenleap. Na installatie van de tool via screenleap.com kan de hulpvrager aangeven wat er gedeeld moet worden: het hele scherm of een specifiek schermdeel. Er worden een link en een code gegenereerd die de hulpvrager aan de hulpverlener verstrekt. Hiermee kan de hulpverlener via zijn browser live meekijken op het scherm van de hulpvrager. De hulpverlener hoeft dus niets te installeren.

Het meekijken gebeurt via een versleutelde verbinding. Niet alleen kan audio worden gedeeld, Screenleap biedt ook een chatmogelijkheid. Handig is dat je het proces van meekijken eenvoudig kunt omdraaien: de hulpvrager kan dan meekijken op het scherm van de hulpverlener. Zo kan de hulpverlener op zijn computer voordoen hoe iets werkt. Zonder account kun je je scherm met Screenleap veertig minuten per dag met maximaal twee personen delen. Wanneer je je gratis aanmeldt, kun je je scherm met acht personen delen. Voor een langer gebruik en het laten meekijken van meer dan acht personen moet je betalen. Screenleap is beschikbaar voor Windows, Mac, Android en iOS. Via de browser Chrome kun je werken met een extensie.

SARAH COOMBS

Werkt als dviseur Research Support bij de Hogeschool Saxion. Ze doet een promotieonderzoek naar een nieuw instrument dat de maatschappelijke impact van onderzoek in het hbo moet evalueren. Sarah is van origine Canadese en woont en werkt alweer bijna zestien jaar in Nederland.

BIBLIOTHEEK

'Het lijkt mij geweldig om dagelijks tussen de hoge boekenkasten van de Trinity College Library in Dublin te mogen werken. Verder heeft de bibliotheek van de Universiteit van Patras in Griekenland een bijzonder plekje in mijn hart. Vanwege de economische crisis heeft deze organisatie enorm moeten bezuinigen. En dat zie je overal terug: toiletten zonder bril, een meterslange barst in de vloer van de bibliotheekruimte, oude pc's en niet-functionerende wifi. Desondanks werken de medewerkers er met hart en ziel en zitten studenten aan tafels hard te blokken.'

Jann Arden

Foto: Oaktree b, CC-BY-2.0

MUZIEK

'Graag luister ik naar de muziek van Jann Arden. Sinds het eerste jaar van high school ben ik een groot fan van deze Canadese zangeres. Ook heeft zij verschillende boeken geschreven; ik heb al haar albums en boeken. Verder is er een lange lijst van artiesten en bands waarvan ik houd. Denk aan het Amerikaanse folkrockduo Indigo Girls, het Zweedse folkduo First Aid Kit en de Amerikaanse zangeres Grace VanderWaal.'

Uitbreiding van Royal Ontario Museum met moderne gevel

Foto: Staka, CC BY-SA 4.0

MUSEUM

'In mijn jeugd bezocht ik regelmatig het Royal Ontario Museum in Toronto, gericht op natuurlijke historie en wereldculturen. Elke keer zag ik er wel weer iets nieuws, zoals een dinosaurus of een mummie. In Nederland is mijn favoriete plek het Joods Historisch Museum. Ik ben gefascineerd door het Jodendom en heb op dit terrein een *honours* Bachelor in Religie behaald.'

MAGAZINE

'Voor mijn werk reis ik veel met de trein. Onderweg naar een afspraak heb ik altijd wel een onderzoeksgerelateerd artikel in mijn tas om te lezen. Maar tijdens de terugreis neem ik vaak de tijd voor mezelf. Even ontspannen met een suf tijdschrift over beroemdheden, *People* genaamd. Als ik weet dat ik binnenkort ga vliegen, leg ik altijd een stapeltje apart voor tijdens de vlucht. Mijn leesrepertoire bestaat verder vooral uit kooktijdschriften en het Amerikaanse opinieblad *Time*.'

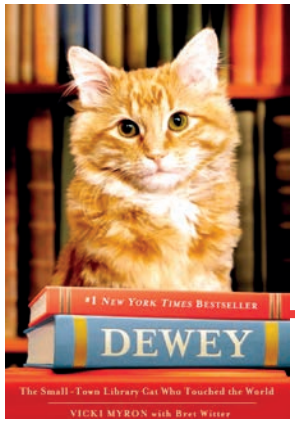
FILM

'Je moet samen met mij geen film kijken: ik kan voorspelbaarheid noch melodrama aan. Je doet me meer plezier met een documentaire. *Three Identical Strangers* bijvoorbeeld. In deze film ontdekken drie geadopteerde twintigers uit New York dat ze een identieke drieling zijn. Het is haast niet voor te stellen hoe het voor hen moet zijn geweest om hierachter te komen. Ook indrukwekkend is *One of Us*. In deze Netflix-documentaire draait het om de overlevingsverhalen van ultraorthodoxe joden die willen ontsnappen uit de geïsoleerde religieuze gemeenschap in Brooklyn.'

GAMES

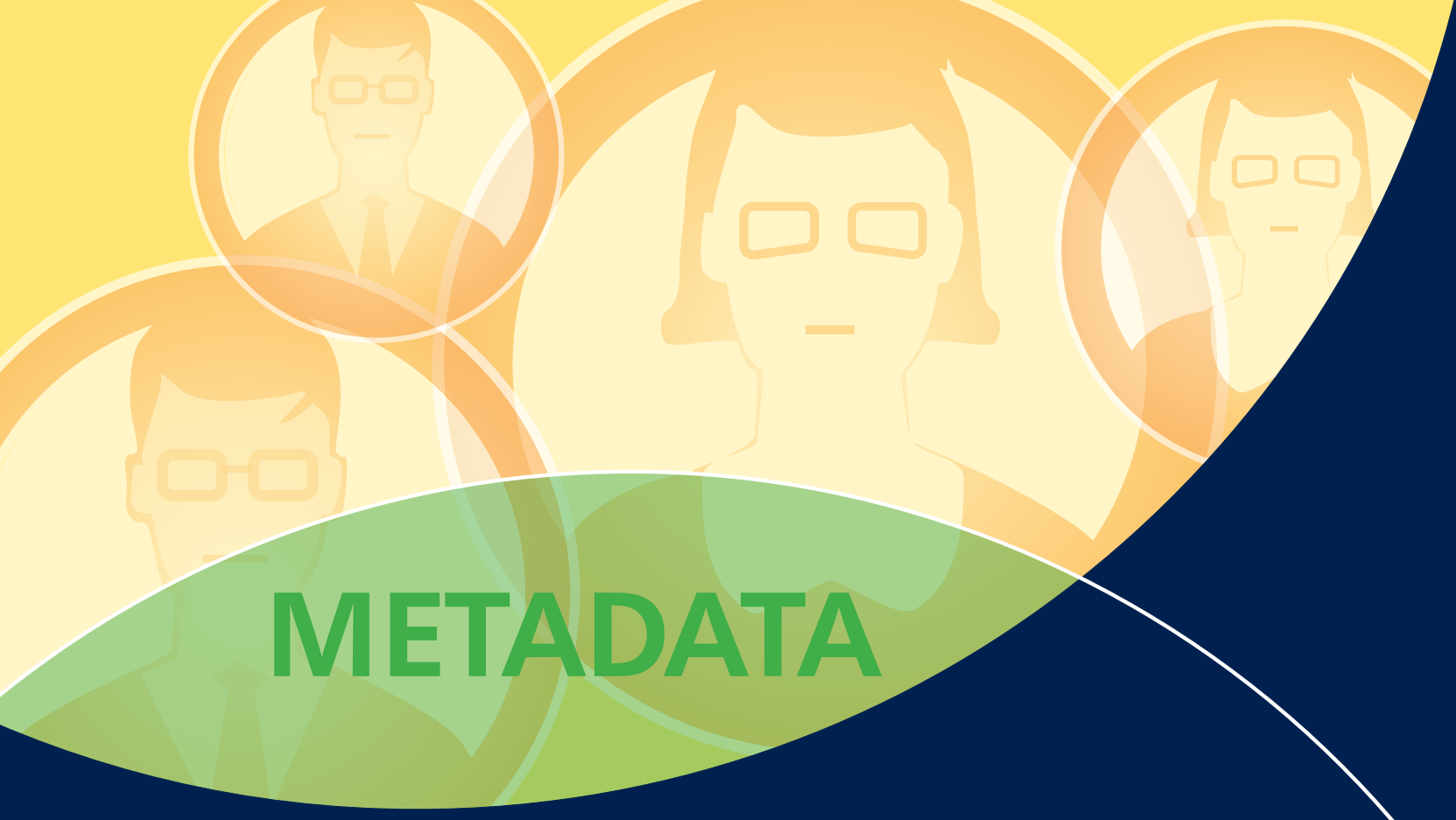
'O, ik ben gek op spelletjes! Fysieke gezelschapsspellen als *Bananagrams*, *Exploding Kittens* en *Spot It*. Of de kaartspellen Euchre, *Triple Solitaire* en *Rummy*. Maar ook computergames als *Mario U-Deluxe* en *Candy Crush*. *Well, you name it, I play it!* Een van mijn lievelingsspelletjes op dit moment is *Ultimate Nerf Battle*. Mijn kinderen en ik bouwen ieder een eigen "bunker" met behulp van wasmanden en andere spullen die we in de woonkamer vinden. Vervolgens krijgt elke speler twintig pijltjes en een pistool. We tellen tot drie en dan… schieten maar! Waarschuwing: het is niet aardig om je zoon in zijn oog te schieten. Ook niet voor een tweede keer.'

MUSTREAD

'Mag ik *Dewey, the Library Cat* ook tot onze vakliteratuur rekenen?'

Ga voor de links bij dit artikel naar informatieprofessional.nl/categorie/archief-magazines/ ■

METADATA

Ondersteuning nodig?

Wij helpen u graag met Cursussen, Coaching & Detachering

Ingressus beschikt over ervaren en gekwalificeerde medewerkers die snel inzetbaar zijn. Ook leiden we nieuwe catalogiseerders op en geven cursussen op het gebied van MARC21 een RDA. Neem contact met ons op voor meer informatie. info@ingressus.nl of kijk op onze site.

INGRESSUS

www.ingressus.nl